د سپک کتابتون د خپرونو لړۍ
سلسلهء نشرات کتابخانهء سپك
۱

د افغانستان فرهنگی میراثونو ته یوه کتنه

نظری بر میراثهای فرهنگی افغانستان

نانسی هچ دوپری

د افغانستان د فرهنگی میراث ساتنی ټولنه
انجمن حفظ میراث فرهنگی افغانستان
۱۹۹۸

۱

PROPERTY OF ACKU 7542

د سپک کتابتون د خپرونو لړۍ

د افغانستان فرهنگي میراثونو ته یوه کتنه

نانسي هچ دوپري

PROPERTY OF ARIC Established 1989

د افغانستان د فرهنگي میراث ساتني ټولنه
۱۹۹۸

2

دکتاب پیژندنه

دکتاب نوم : دافغانستان فرهنگی میراثونو ته یوه کتنه

لیکواله : میرمن نانسی هچ دوپری

پښتو ژباړونکی : عبدالله پویان

دری ژباړونکی : میراحمد جوینده

اډیټر : حامد

خپرونکی : «سپک» دافغانستان دفرهنګی میراث ساتنې ټولنه

دچاپ کال : ۱۳۷۷ هـ ش - پېښور

پته: اریک، پست بکس نمبر ۱۰۸٤ ، یونیورستی ټاون، پېښور، پاکستان

ای میل : Spach @ spach. org. pk

انترنت : http://www. spach. org. pk

دچاپ شمېر : ۱۰۰۰ ټوکه

بیه : ..... کلدارې

کمپوزر : عبدالغفور «میرویس»

کمپوز : نصیر لیزرکمپوز، ۱۲٤ نمبراتاق، دوهم پوړ، ګل حاجی پلازه، پیښور، پاکستان. تلفون ٤۳۸٦۱

3

دمطالبو فهرست

عنوان صفحه

الف: سریزه

۱ - څه باید وکړو؟ ٦

۲ - لار ښوونکی اداري ٦

۳ - روزل شوی بشری سرچینې ۱۰

٤ - دټولنې دمسوولیت احساس ۱۱

٥ - دقانون خپرول او تطبیق ۱۷

ب: لومړی توبونه:

۱ - ددفاع احساس ۲۳

۲ - دمعلوماتو راټولول ۲۵

۳ - دمعلوماتو خپرول ۲۵

٤ - دکادرونو روزل ۲٦

٥ - دمتخصصینو تبادله ۲٦

٦ - دمالی پانګې برابرول ۲٦

ج: دلرغونو سیمو او تاریخی آبداتو دلومړی توبونو اوسنی وضعیت: ۲۷

PROPERTY OF ARIC Established 1989

دسپک کتابتون دخپرونو لړۍ

دافغانستان دفرهنګي میراث ساتني ټولنه «سپک» چې په اسلام آباد، پېښور او کابل کې ځانګړي لري په ۱۹۹٤ م (۱۳۷۳ هـ ش کال کې) جوړه شوه.

دنوموړې ټولنې هدف په افغانستان کې دننه او بهر له مختلفو ادارو، مؤسسو او ځانګړو خلکو سره داطلاعاتو مبادله، دمعلوماتو شریکول او تماسونو ټینګول دي.

دسپک ټولنې دخپلو غړو دګډو هڅو له لارې توانیدلې چې دموزیمونو، لرغونو سیمو، تاریخي آبداتو او لاسي صنایعو مصور کتلاک جوړ کړي.

دسپک افغاني او نړیوالو غړو لپاره، دټولنې دفعالیتونو په باب خپرونه خپرېږي چې هدف ئې دښو او پراخو اړیکو ساتل، دعامه اطلاعاتي وسایلو او مبلغینو له لارې وده ورکول دي.

دسپک کتابتون دخپرولو لومړۍ هدف دهڅونې دکوششونو دیوې برخې په توګه د لوستونکي دافغاني فرهنګي میراث له مختلفو برخو سره آشنا کول دي.

ددې لړۍ هره ګڼه دیوې تاریخي آبدې، یوې لرغوني سیمې، یوتاریخي اثر یاکله هم نورو اړوندو مطالبو ته چه له پالیسي او محافظوي چارو سره اړه لري وقف شوې ده.

دمتخصصینو په واسطه لیکل شوې مقالې دتحریر هیئت له خوا انتخابېږي چې په پښتو، دري او انګریزي ژبو خپرېږي. ددې کار سرته رسولو څخه هدف دادې چې دمختلفو سطحو لوستونکو معلوماتو ته وده ورکړل شي.

بسم الله الرحمن الرحیم

د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه

د لیکني لنډیز :

له ابداتو څخه تر حماسي شعرونو پورې د افغانستان فرهنګي میراثونه د یو طبیعت د وياړ او پرتم څرګندوی دي. اوس دا میراثونه له خپلې سیمې او چاپیریال سره یو ځای له خطر سره مخامخ شوي دي. په دې لیکنه کې د سیمې د فرهنګي پرمختیا پیل، د اوسنیو ستونزو او د هغو د څېړنو په باب بحث کیږي او د هغو هڅو وړاندیز کیږي چې کولای شي په دې برخه کې یو ګډ عمل رامنځته کړي.

سریزه :

د افغانستان د فرهنګي میراثونو ریښې له نن څخه سل زره کاله د مخه په هغه وخت کې چې نر او ښځې لومړي ډبرین وسایل منځته راوړل او تر اوسه کشف شوي دي رسیږي. دا وسایل د پالیولیتیک په دویم پړاو د غزني د ناور په دښته کې چې یو وخت د هغه عصر د خلکو استوګنځی و، دا دی اوس په تیت و پرک ډول شته. د ناور دښته په مرکزي افغانستان کې یوه پراخه سیمه ده چې جهیلونه او کرنیزې سیمې لري او د زیات شمیر هیلیو د استوګنې او تغذیې لپاره زمینه برابروي. ډیر ښکلي ډبرین وسایل

له شمالي ولايت بلخ نه د بلخ د سيند پر غاړه د اوسني آق کپرک کلي ته نږدې له ډبرينو غارونو او پناه ځايونو څخه تر لاسه شويدي. د پاليوليتيک د لومړي پړاو مربوط د آق کپرک د چقماقي وسايلو جوړونکي چې د پنځه لس زره کلونو په شاوخوا کې يې له ميلاد څخه د مخه کار کاوه، د پاليوليتيک د دورې (ميکل انژلونو) په نامه يادېږي.

له تاريخ نه د مخه انسان د اوبو د سرچينو شاوخوا سيمې بانې هغه ځايونه چې د وحشي حيواناتو د پاملرنې وړ و د خپل ژوند لپاره وټاکل. ځکه چې د ښکار کوونکو د ټولنو پاښښت او د هغوی راتلونکی بشري ژوند په همدې حيواناتو پورې تړلی و.

له نن څخه د اوه زرو کلونو په شا و خوا کې د مخه، هغوی پدې پوه شول چې د نباتاتو او حيواناتو - په ځانګړې ډول د وزو او پسونو اهلي کولو پواسطه غذا تر لاسه کړي. د کرنې او مالدارۍ د اغيزمن پرمختګ له امله يې ځانته هميشني استوګنځي جوړ کړل، کلي او ورپسې يې ښارونه ودان کړل.

د برونزو په عصر، له ميلاد څخه ۲۵۰۰ شاوخوا کلونه د مخه، کلي د ښارونو لپاره د غذايي مواد د برابرولو جوګه شول او صنعتکارانو د نويو موادو د پرمختګ په لاره کې چې د فلزاتو او سفالي لوښو له جملې څخه وو د خپل استعدادد کارولو لپاره زيات وخت تر لاسه کړ. له هغو څخه يې د مذهبي مجسمو، وسلو، د کورنۍ د اړتيا وړ لوښو، او د ځاني ښکلا لپاره د ښکلاتيزو آلاتو په ګډون بيلا بيلې زياتې صنايع جوړې کړې. په هنري استعدادونو کې دا پرمختګ په لړې واتين کې له نورو تمدنونو سره د سوداګرۍ د راکړې ورکړې سبب شو چې پدې وخت کې په مصر کې د نيل د درياب په څنډو، د عراق په جنوب کې د دجلې او فرات او په هند کې د سند

په ناوه کې راڅرګند شوی و. د بدخشان لاجوردو- د سوداګرۍ بازار ته ځلا ورکړې وه او وروسته د میلادي پیړیو په لومړیو کې د وربښیمو د مشهورې لارې په امتداد د ختیځ په لور چین، د لویدیځ په لور روم او پورته د جنوب په لور تر هنده پورې زیاته او پراخه شوه.

افغانستان د سیمې د وصلوونکې کړۍ اهمیت لري چې نه یوازې سوداګر، بلکې فاتحان چې د خپلو امپراتوار یو د پراختیا غوښتونکي وو، روشنفکران، مذهبي مبلغان، زایرین، صنعتکاران او سیاسي فراریان ټول دلته په یو بل کې حل شول. پرته له دې چې هغوی د واک او پیسو د لاسته راوړلو، یا د مفکورې او نظریې د غوښتنې او یا د پناه ځای د لټون لپاره دلته راغلي وې، هغوی ټولو د افغانستان د فرهنګي میراثونو په وده او پر مختیا کې یو شان ونډه واخسته. د دې ګټور جوړښت مدارک کولای شو چې په ګڼو ډولونو د افغانستان په خاوره او هېواد کې وګورو. ځینې یې اوس هم د غونډیو په زړونو، ځینې یې په کنډوالو او ځینې یې لا تر اوسه لیدل شوي نه دي. ځینې اوس هم د اوسني ټولنې د ژوند یوه برخه جوړوي. یو شمیر اسلامي، ځینې یې د پخوانیو ادیانو، ځینې ډیر لوړ او پرتمین، ځینې یې ناځیزه، ځینی یې نوي، ځیني لرغوني، ځینې یې د تاریخي ابداتو په بڼه، ځینې صنایع، ځینې لیکني، ځینې انځور شوي، ځینې یې ګنډل شوي، ځینې هم د خامکدوزۍ په بڼه دي سرودونه، آلات او وسایل، البسه، استوګنځي او ښکلاییز شیان او ځینې هم په نورو ډولونو تر اوسه پورې له خپلې ګټورې ښکلا څخه برخمن دي.

د دې مادي کلتور د بیلابیلو برخو مشترکه وجه د طبیعت د ښکلا ځلونه او څرګندونه ده. افغاني شعر، فولکلوري افسانې، سرودونه، انځور ګري، خامکدوزي او د غالیو صنایع هر یو د طبیعت د ډالۍ، د هغه

د غرونو، سیندونو، الوتونکو، حیواناتو، ونو او ګلونو ستاینه او یادونه ده. مانۍ، زیارتونه، هر یو په ځانګړې پرتم سره د هغو د جوړونکو پواسطه د طبیعت پر ښکلو منظر و تاکل شوي او را منځته شوي دي. د باغونو او د سیندونو پر غاړو له دوديزو میلو سره د افغانانو مینه– تولنیزې او ملي ځانګړتیاوې دي چې د پیړیو په اوږدو کې د دې خاورې د شاعرانو په شعرونو کې منعکس شویدي.

اوسنۍ کړکیچنې سیاسي وضعې د افغانانو پر فرهنګي دود ویجاړونکی او تور سیوری خپور کړیدی. البته دا یو بیساری څیز نه دی. داسې حالات دد دې هېواد د تاریخ په اوږدو کی پخوا هم پېښ شویدي. کیداې شي یوه بیلګه یې د غزنی د ښار لوټ وي چې د علاء الدین غوري د یرغل پواسطه په ۱۱۵۱م کال کې تر سره شو او بل مثال یې په ۱۲۲۱م کال کې د چنګېز پواسطه عامه وژنه ده چې د غزنی پرتمینې مانۍ او ښونه یې د تل لپاره په کنډوالو بدل کړل. له شک پرته کړکیچونه د نه جبرانیدونکې فزیکي ویجاړتیا او زیانونو سبب کیږي. په څرګند ډول د داسې کړکیچونو په پایله کې ډله ایزې بیځایه کیدنې د داسې دودونو د پیاوړتیا جوګه ګرځي چې هویت یې دد ی ډول پېښو په دوړو او تیارو کې ډوب شي. د بیلابیلو مهاجرو ډلو له خوا دېته په ځیرتیا او سنجول شوي ډول پاملرنه شوې چې د خپل هنر د ودې او تخلیق پواسطه ځینې وتلې هنري ښکارندې (پدیدې) د لاسي صنایعو، ګلدوزۍ او نورو هنري ځانګړونو له لارې وساتي او وده ور کړي.

دا خبره مو باید ضرور په یاد وي چې جګړه د هنري بنسټونو د ړنګونې او کمونې یوازینی عامل نه دی. ښاري ژوند دودونه مضمحلوي. د بشري ژوند په دود کې بدلون پخپله د هنرونو او لاسي صنایعو د له منځه

وړلو یو بل عامل کیږي. د ساري په ډول د لرګیو د کندنکارۍ انجنیري چې یو وخت د پرله پسې پیړیو په بهیر کې په ټول افغانستان کې دود او رواج وه، د ۱۹ پیړۍ په وروستیو کې ورکه شوه. له جګړو څخه د مخه یې تقریباً ډیري کم پیدا بیلګې موجودې وې. له جګړې څخه د مخه د نه پاملرنې له کبله دا دی اوس په تیت و پرک ډول په هغو کنډوالو کې ښکاري چې نن د کابل د زاړه ښار په نامه یادیږي. که چیرې د هغو جوړونکي هغه په بل ډول جوړ نه کړي نو دا ډول تخلیقات او هنري زیږونې به له شک پرته په سمنتي ودانیو بدلې شي. په زړه پورې خبره دا ده چې د نویو پدیدو د هرکلي او هغه څیزونه چې تیر وخت پورې اړه لري، د هغو د خزانو د جوړولو له مخې باید د ټولنې انډول وساتل شي. نوښتونه او د هغو دوام باید یو له بل سره په موازي ډول حرکت وکړي چې د ټولنې په هر غړي کې د ځان پیژندنې احساس را پاروي؛ هغه احساس چې د یو ملت د واک او صلابت لپاره لازم ګڼل کیږي. نن ورځ زیاتو تیرو بنستهونو اوسمبولونو ته بې اعتنایي د دوام او استمرار مخه نیولې ده. موزیمونه په پراخه توګه لوټ شوي، لرغونې سیمې په بې رحمۍ سره تالان شوي، هنر او موسیقي منع شوي، او مهمې تاریخي ماڼۍ او ودانۍ ویجاړې او ورانې شوي او یا لازمه څارنه او ساتنه یې نه کیږي.

ان دې لست کې د هغو پنځوسو تاریخې ابداتو اوسني حالت ته چې پدې لیکنه کې یې یادونه شوې، یوه سرسري کتنه د پاملرنې وړ استثناتو سره داسې غمجنونکي مدارک ښیي چې د انساني خدمتونو د څارنې د نشتوالي، نه پاملرنې، بې تفاوتۍ او کم ارزښته ګڼلو په انډول هغه فزیکي ویجاړتیا چې د جګړو په پای کې منځته راغلې کمه ده.

څه باید وکړو ؟

کوم کار باید تر سره شي چې اوسنی حالت ښه شي ؟ البته ښه او مناسبه خبره به دا وي چې کوم کار کېدای شي تر سره شي ؟

لاندینۍ مباحثه زما د ځاني کتنو پرینسپ ولاړه ده. د وخت او مکان د غوښتنې له مخې،د موزیم، انجنیرۍ او لرغونپوهنې مسایلو پورې تړلې ده. لکه چې مو پورته اشاره وکړه البته په بشپړه توګه پوهیږو چې دا ښکاره شوي خواوې د افغانستان د پرتمینو فرهنگي میراثونو یوه برخه جوړوي.

د بهرنیو هڅو او همدا رنګه د زیات وخت د خوندي کولو لپاره له څلورو بنسټیزو تکو نه چې یو له بل سره تړلي او ډېره لګوي د یو ریښتني پلان طرح کول لازم دي. دا څلور تکي دا دي:

لومړی: حساسه اداره، یانې په دې برخه کې د اغېزمنو ادارو او موسسو د پالیسۍ تثبیتول.

دویم: با استعداده مسلکي کسان یانی روزل شوي اغېزمنې با احساسه بشري سرچینې.

دریم: د خلکو د مسوولیت احساس،یاني د فرهنگي میراثونو په وړاندې د خلکو د پوهې لوړتیا .

څلورم: لازم او اغېز من حقوقي سیستم،یانې قوانین او مقررات او د هغو اغېز من تطبیق.

لارښوونکې اداري:

په اوسنیو حالاتو کې د فرهنگي ملکېتونو د ساتنې په برخه کې د ملي شتمنیو د پیژندنې لپاره ډېر کم امکانات شته. سره له دې چې له

تخنیکي پلوه، پر کابل، هرات، مزار شریف او بامیانو باندې د واکمنو حکومتونو په د ننه کې رسمي اداري او سازمانونه شته چې د دولتي جوړښت نمایندګي کوي. دا موسسې چې په ۱۹۹۷ کال کې تأسیس شوي په هزاره جاتو، بامیانو کې د آبداتو او لرغونو سیمو له ساتنې پرته، نور هغو مؤسسو ته ورته دي چې د ۱۹۷۹ کال له شخړو څخه د مخه موجودې وې. هغه اوس لازم واک او پوره مالي سرچینې نه لري او اغلباً د سیاستونو، د پرله پسې بدلیدونکو هیلو، کړکیچونو او اختلافونو تابع دي چې د هغوی پر کار باندې اغیز کوي.

ددې ډول لړزیدنو او نه تینګښت یوه ښکاره بیلګه، د کابل موزیم دی چې د هغه د شیانو په سلو کې اتیا برخې غلا شوي چې په ۱۹۹۲ کال په دارالامان کې پاتې وو. پداسې حال کې چې په افغانستان کې د لرغونو آثارو غیر قانوني تجارت تل موجود و – د کابل موزیم د لازم مصؤونیت او امنیت له نښې سابقې څخه برخمن و. له جګړو څخه د مخه هیڅکله هم د موزیم آثار د تجارت له خطر سره مخ شوي نه وو. توپان او سیلاب له ۱۹۹۲ کال وروسته پیل شو. که څه هم د طالبانو له راتګ وروسته د آثارو ډیره ناځیزه برخه له منځه تللې ده. د جمهور رئیس رباني حکومت هدایت ورکړ چې پاتې آثار تسجیل شي او پخپله آثار د ساتنې له پاره له دار الامان څخه کابل هوټل ته ولیږدول شي.

د طالبانو اوسنۍ اداره ددې کار مخالفه ده او هیله لري چې دا آثار په دارالامان کې موجودې ودانۍ ته چې د توغندیو د لګېدو له کبله ورانه شوې له بیا رغونې وروسته بیر ته هلته یوسي. تر کومه ځایه چې د اوسنۍ ودانۍ اساسي بیا رغونه ډیر لګښت او زیاته بودجه غواړي، نو نه د طالبانو اداره او نه هم نړیوالې سرچینې یو هم د هغو د ورکړې تیاری لري.

د موزیم کارمندانو ته لارښوونه شوې چې هره ورځ په دارلامان کې د موزیم ودانۍ ته، پرته له دې چې د لیږدونې وسیله ورته ورکړای شي لاړ شي؛ دا اته کیلو متره واټن ووهي او دندې ته حاضر شي. له هغه ناڅیز معاش پرته چې کله کله هغوی ته ورکول کیږي، د دفتر تجهیزات، برښنا، د سون مواد، غذا او د هغوی د کار لپاره نورې لازمې اسانتیاوې نشته. ځکه نو د کابل موزیم ناڅیزه اداري، مالي او تخنیکي پالنه کیږي.

د موزیم په وړاندې دا بې تفاوتي، د ښار د نورو مهندسي میراثونو د بنسټونو په وړاندې هم شته، چې د هرې ورځې په تېرېدو سره د اختلاس او نه پاملرنې په نتیجه کې له منځه ځي. دا درک او احساس هم نه شته چې د فرهنګي میراثونو اړوند چارې او د هغو سیمه او چاپیریال یو له بل سره اړیکي لري او دا دې ویجاړ شوي ښار ټولنیزې - اقتصادي بیارغونې په ماسټر پلان کې باید شامل شي. لومړنۍ دنده کېدای شي د تیمورشاه د مقبرې اوبې ترمیم وي چې د ښار په زړه کې پروت دی. خو مقامات دې وړاندیز ته ډېره کمه پاملرنه کوي. په اوسني وخت کې داسې ښکاري چې په کابل کې د فرهنګي میراثونو ساتنه یو رسمي لومړیتوب نه لري.

د تعجب وړ نه ده چې هرات د اولیت حق لري او د زیاتو تاریخي ابداتو په لرلو سره چې ځینې یې اوس له ډېر خواشینونکي حالت سره مخ دي او د چټکې او بېړندوبې پاملرنې غوښتنه کوي - کېدای شي ځانته هڅوونکی امکان را جلب کړي. د هرات د تاریخي ابداتو د ساتنې مدیریت ښه فعال دی. خو بیا هم د لازمو مالي سرچینو نشتوالی، د کار نه سمون او فکري اختلاف په دې برخه کې د یوې روښانه ستراتیژۍ د مخنیوی نور عوامل دي.

د ودانیود بیا جوړونې کمزوري پلانونه به له لازمې اغیزمنۍ څخه

برخمن نه وي. د موزاييک د کاشي جوړولو دستگاه چې د هرات په جامع جومات کې په ۱۹٤۳ کال د هرات د تاريخي آبداتو د بيا رغونې لپاره په هغه وخت کې جوړه شوې وه، تر اوسه هم په کار بوخت ده؛ سره له دې چې د هغې فعاليت ډېر کم شوي دی. د هرات موزيم پر ۱۹۹٤ کال د اختيارالدين د تاريخي کلا په انگړ کې چې په ۱۹۷٦ کال کې د يونسکو له خوا ترميم شوې وه بيا پرانيستل شوی دی. د جگړو په بهير کې په ښه حالت کې پاتې شوی. له موزيم څخه په ښه ډول څارنه کيږي. خو خطي نسخې او آثار په تينگه ترميم او کتلاک جوړونې ته اړتيا لري. خو په خواشينۍ سره چې د دې کار لپاره روزل شوي او تربيه شوي کار کوونکي نه شته.

ځينې هغه ځانگړي آبدات چې يو وخت به د وياړنو د ځرگندونو بازار و، تر اوسه هم پاتې دي. د لومړي هدف لپاره دويم ځل د دې ودانيو د بيا پرانيستلو هيڅ هڅونکي نه ښکاري. د هرات د زاړه ښار په زړه کې د «چهارسوق» حوض په اسانۍ سره کيدای شي ترميم، او د مختلفو مقصدونو لپاره ترې گټه پورته شي. خو په خواشينۍ سره چې وچ او د هېريدو او نه پاملرنې په حالت کې مخ په ورانيدو دی. د هرات د کاروانسرايونو چې يو وخت د پيړيو په اوږدو کې د سوداگرۍ مرکزونه گڼل کيدل، د هغو پر ځای له ختيو څخه، څو پوړيزه ودانۍ د راکړې ورکړې د مرکزونو په توگه جوړې شوي چې د هغو علت کېدای شي د اوسني هنري ليد فقر او خلا وگڼل شي. پر همدې بنسټ ويلای شو چې د هنري پديدو زيرونه او هستوونه د محوه کيدو او له منځه تلو په حال کې دي.

دا خبره مشکله ده چې وويل شي د ۱۹۹٦ کال په اوړي کې په مزار شريف کې د حضرت علي (رض) د مقبرې د بيا ښکلا لپاره د خوځون او نوښت انگيزه څه وه؟. د روضې د ترميم کار د يو لوړ رتبه پوځي افسر له

خوا ځارل کېده. د تاریخي آبداتو د ساتنې مسلکي او با تجربه غړي د خپلو مسلکي معیاري کارونو د پرمخ بیولو لپاره ډېر کم وا ک هم نه لري. یو ځای د موزیم لپاره ټاکل شوی، خو کوم متخصص نشته چې د هغه چارې پر مخ یوسي.

روزل شوې بشري سرچینې:

د هغو متخصصینو کمښت او خلا په ټولیز ډول محسوسیږي چې کولای شي له نړیوالو منل شویو معیارونو سره سم د آبداتو ترمیم او ساتنې ته دوام ورکړي. هغه کسان چې له جګړې څخه د مخه روزل شوي او زده کړې یې کړې وې، هیواد یې پرېښود، یا ګوښه کړای شول او یا په یوه کونج کې له اداري، مالي او تخنیکي ملاتړ پرته کیناستل او د هغو پر ځای بې تجربې او بې تحصیله کسان کینول شول. په کابل پوهنتون کې ددې اړوند څانګه تړل شوې ده. تر اوسه پورې د افرادو د پیدا کولو او تر ټولو مهم دا چې ددې برخې د بیلا بیلو څانګو د ځواکمنۍ او مسلکي ظرفیت د ټاکنې لپاره هیڅ ډول هڅه تر سره شوې نه ده او مشکله ده چې ددې ډول اشخاصو امکانات او رهزرفونه پیدا شي چې تر کومې اندازې پورې موجود دي. دا ډیره مهمه دنده ده چې ضرور باید پرهغې کار وشي. ددې واقعیت په رڼا کې چې اوسني محصلین په انګلیسي ژبه نه پوهیږي نو د هغو هڅو امکان یې له ستونزو سره مخامخ کړی چې د هغو په پایله کې نوي کادرونه له افغانستان نه بهر وروزل شي. ځکه نو د افغانستان په دننه کې باید د عملي مسلکي کورسونو د جوړولو لټه وشي. مقامات په پرنسیپ کې له دې اصل سره موافق دي، خو له ښښو ښښانو څخه ښکاري چې هغوی په دې برخه کې چندان پاملرنه نه کوي. دا ډول بې تفاوتۍ دا پوښتنه راپورته

کوي: هغه کسان چې له دې کورسونو څخه فارغیږي، کولای شي کوم کار تر سره کړي؟

د ټولنې د مسوولیت احساس:

په اوسني وخت کې د فرهنګي میراثونو په اړه رښتیني رسمي تړونونه د پوښتنې وړ دي، ځکه تر هغه وخته پورې چې د افغانستان د شخړې سیاسي حل د پوځي مسایلو په ابهام او چلند کې لومړیتوب لري، پداسې حالاتو کې باید ولیدل شي چې د عامو پراخو پرګنو په منځ کې څه امکانات او ریزرفونه شته دي.

لکه څنګه چې په لست کې شامل دي، په ټول افغانستان کې یو شمیر اسلامي زیارتونه د خلکو له خوا تر څارنې او ترمیم لاندې نیول شوي، او په ښه ډول ساتل شویدي. په هرات کې چې زیاته پانګه شته، د جوماتونو او زیارتونو جوړول او ترمیمول په ټولنه کې د مذهبي عقیدې او اخلاص د څرګندونې یو ډول دود ګرځیدلی دی. البته هغه کسان چې د آبداتو د ساتنې او نوي کولو په اړه له پوهنیزو معلوماتو څخه بې برخې وي، اغلباً د ګټور کار پر ځای زیان رسوي.

له یوې تاریخي آبدې څخه د بلې تاریخي آبدې د ترمیم لپاره د تعمیراتي موادو لیږدول او د سمنټو د زیاتې اندازې کارول په دې برخه کې د حل اساسي لار او لازم ځواب نه دی. کوم شی چې د اړتیا وړ دی هغه د تجهیزاتو او پوه متخصصینو په واسطه د مجهزو ارګانونو تأسیسول دي چې د خلکو لیوالتیا پر یوه پراخ عملي پلان باندې تطبیق کړي.

د غلا شویو آثارو د کشف په برخه کې کولای شو د خلکو د هڅو بیلګې راوړو. په ۱۹۹٤ کال کې د سلطان محمود غزنوي په قبر پورې

تړلې د مرمرې ډبرلیک یوه لوحه د هغې له غلا څخه لس ورځې وروسته په دقیق ډول هغه وخت چې له سرحد څخه اړول کیدله، د ذیعلاقه کسانو له خوا کشف او نیول شوه. له دې پرته یو زیات شمیر خلکو په ۱۹۹۵ کال د غلا شویو آثارو او د هغو د بیا راټولونې لپاره د اطلاعاتو او کلتور وزارت د وزیر غوښتنې ته مثبت ځواب ورکړ. هغه له کابل راډیو نه د خپلې وینا په ترځ کې په لوړ غږ وویل: «خلکو په ټول ژوند کې هڅې وکړې چې ښکلا وزیږوي، په داسې حال کې چې یو شمیر نورو د هیواد والو د خوښې په مقصد د دې ښکلا د ساتنې لپاره خپل ژوند وقف کړي، خو اوس ځینې انسانان دا تاریخي پدیدې او تخلیقات د خپلو شخصي ګټو د پوره کولو په نیت لوټوي. هغه څرګنده کړه چې د یوې ټولنې د ټولو روغو وګړو رسالت دی چې د خپلې ټولنې د غلا شویو تاریخي آثارو په وړاندې خپل مسوولیت تر سره کړي او هغه د افغانستان د فرهنګي او تاریخي آثارو د ساتنې او راټولونې ملي کمیسیون ته وګرځوي او یو څه ناچیزه مادي انعام تر لاسه کړي. په پایله کې د ۱۵۰۰ په شاوخوا کې آثار تر لاسه شول.

البته دا دوزک شویو آثارو ډیره کمه برخه ده. خو یو شی یې په ډاګه کړ او هغه دا چې دا ډول غوښتنې کیدای شي اغیزمنې او بې له شکه ارزښتمنې وي. ځکه چې د هیواد لرغونې سیمې – د غیر قانوني پلټنو په اثر په منظم او سیستماتیک ډول تالان شوې دي. د تخار ولایت د آی خانم، د بلخ زوړ ښار، د ننګرهار ولایت هډه د هغو، دري غوره بېلګې ګڼل کیدای شي.

له یوې سیمې څخه چې تر اوسه یې لا هویت څرګند شوی نه دی، د اوازو له مخې یوه زیاته اندازه د سرو زرو آثار کشف شوي دي. یوه له دې سیمو څخه کیدای شي په ۱۱ میلادي پیړۍ کې د سلطان سنجر مقر وي

چې د فاریاب ولایت د قیصار ولسوالۍ ته نږدې دی. ویل کیږي له دې ځایه د غیر قانوني پلټنو په پایله کې تر ځمکې لاندې له پنځه ویشت متره ژوروالي څخه د سرو زرو مرصع تاج، د سپینو زرو یوه مرصع کوزه، زیات شمیر مجسمې، لوښي، لاجورد او د سرو زرو دوه کیلوګرامه پوډر تر لاسه شوي دي. دا چې رښتیا دي که نه؟نه پوهیږم. د پوهانو لپاره یو بل ارزښتمن کشف پر ۱۹۹۳ کال د پلخمري په شمال کې د رباطک له پلټنو څخه د باختري ډبر لیک تر لاسه کېدل دي. د پوهانو په اند دا ډبرلیک په دویمه میلادي پیړۍ کې د کنشکا په نوم د کوشانیانو د دین او تاریخ په نوم معلومات لري، او د کوشانیانو د عصر په باب د تولنیزې ښا کتنې سبب کیدای شي.

موږ به هیڅکله هم پوه نه شو چې په دقیق ډول کوم شیان له دې ځای څخه ورک شوي دي. خو کوم شی چې موږ زیات خواشیني کوي د دې سیمو علمي څرګندونې او مدارک دي چې هیڅکله د هغو په کشف نه بریالي کیږو. دا زیان جدي او نه جبرانېدونکی دی، ځکه چې هنري هستونې هېڅکله په یوه تشیال (خلا) کې را منځته کېدای نشي.

د یو لرغوني فرهنګ د ژوندي پاتې کیدو په باب پر کوم څیز باندې چې باید پوه شو هغه دا دی چې اثار یې باید په همهغه سیمه کې مطالعه شي. د افغانستان د ډېرو لرغونو سیمو په باب نور دا امکان له منځه تللی دی، او په پایله کې یې علمي کار ته ستر زیان رسیږي.

د کابل د موزیم یوه بې ساري ځانګړنه دا وه چې د هغه ټول کلکسیونونه د پوهنیزو پلټنو په نتیجه کې منځته راغلي او څېړل شوي وو. همدا رنګه د هغه زیات آثار بې مثاله او بې ساري وو، نه یوازې دا چې کولای یې شول د افغانستان د کلتور او تاریخ په ښه پوهیدنه بلکې د نړۍ

په فرهنګي میراثونو کې مرستندوی او ګټور ثابت شي. تالانګر او غله د ګناه او پښېمانۍ هیڅ ډول احساس نه کوي. هغوی یوازې د پیسو لپاره دا کار سر ته رسوي. هغه بهرنیان چې د افغانستان د تاریخي او فرهنګي آثارو پر ارزښت پوهیږي او د آثارو د سوداګرۍ له ارزښت څخه خبر دي - د دې اشخاصو د پیسه دوستۍ له انګیزو څخه ګټه پورته کوي. معامله کوونکي کوم پرنسیپ نه لري او د نړیوالو کلیکسیونرانو د هیلو په پام کې نیولو سره د نویو را پیدا شویو غلو او خپلو افغان اجنټانو له حرص سره یوځای هماهنګ عمل کوي. د غلا شویو آثارو له خطرناکو او روزل شویو نړیوالو شبکو سره په ټینګه اړیکې لري. پدې کې په مختلفه کچه د دولتي ادارو فاسد کارکوونکي هم برخه لري او له پاکستان څخه تر اروپا، جاپان او امریکا پورې همدا عملیات تر سره کوي.

ربنتیا خبره دا ده چې د ستونزې د څېړنې او بنسټیز حل لپاره د افغانستان مسوولې دولتي ادارې ډیر لږ خلک هڅوي چې خپلو ویاړلو بډایو میراثونو ته پاملرنه وکړي. د پوهانو او علماوو کړۍ خلکو سره ډېر لږ خپله پوهه شریکوي؛ په هیڅ ځای کې د ښوونځي زده کوونکو ته د خپلو تېرو فرهنګي بډاینو په باب، څه نه ورښوول کیږي.

په هېواد کې له جګړو څخه د مخه وختونو کې ډیر کم شمېر ځوانان له کابل موزیم څخه د لیدلو په فکر کې وو. اوس د هېواد ځوان نسل ښت اکثره له هیواد څخه بهر په جلا وطنۍ کې ژوند تېروي او د هغو ارزښتونو او مفاهیمو په باب چې یو وخت به په هیواد کې موجود وو پر هیڅ شي نه پوهیږي.

دا یوه سخته ماتې ګڼل کیږي او د یوې ملي ستراتیژۍ د نشتوالي له کبله هیڅ یو تحصیل کړی مسلکي شخص په یوازې ځان او د عامه افکارو

له همدردۍ او درک پرته نشي کولای په اوسنیو شرایطو کې د ښه والي لپاره هیله ولري.

په ډېرو برخو کې د مالي سرچینو د پیدا کولو په اندول، پر فرهنگي میراثونو باندې د خلکو د پوهېدو کار مشکل دی. په نورو هیوادو کې هغه وخت چې چټک اقتصادي پرمختگ، ښاري کیدنه او کورني کړکیچونه د دې سبب کېږي چې د فرهنگي اثارو په وړاندې بې تفاوتي څرگنده شي، مختلفې ډلې د فرهنگي او تاریخي اثارو د له منځه تلو د مخنیوي په خاطر جوړېږي. کولای شو له هغو څخه بې زده کړو ؟ له اوسنیو اړتیاوو سره سم باید په ټولو سطحو کې د پریکړو د سرته رسولو لپاره یو لړ غونډې او ورکشاپونه په پام کې ونیول شي.

د عامه افکارو د پوهې لوړتیا د دې غوښتنه کوي چې سیمه ایز اوسیدونکي د ساختماني د پلان جوړولو او د اوسیدو د چاپیریال له متخصصینو او دولتي کارکوونکو، غیر حکومتي سازمانونو، د ماینپاکۍ له گروپونو، له نړیوالو دونرانو او متخصصینو سره یوځای شي. که چیرې د خبرتیا لپاره دا لیوالتیا په عمل کې پلې شوه، په هغه صورت کې باید تحصیل کړی پرسونل په دې برخه کې تیاری ونیسي.

بې له شکه خنډونه شته. په دولتي دستگاه کې یو شمیر کسان، غیر حکومتي سازمانونه، ټولنې او دونران د فرهنگي میراثونو د له منځه تلنې پر جدي خطر باندې بو شان خبر نه دي او فرهنگي مسایلو ته د لومړیتوب په سترگه نه گوري. ان دا چې ځینې په بشپړ ډول د فرهنگي فعالیتونو د پراختیا او ساتنې لپاره د بودجې د لگښت مخالف دي او بشري مرستو ته د لومړیتوب حق ورکوي او پدې برخه کې پیسې لگوي. خو بیا هم د خوشالۍ ځای دی چې د ځینو استثنا آتو یادونه وکړم او د ماین پاکۍ له

ځینو مؤسسو او د ملګرو ملتو د بشر د اسکان له مرکز- هبیتات څخه د فرهنګ په برخه کې د مرستو او پر له پسې ملاتړ له امله مننه وکړم.

په هر ډول باید موږ داسې افغانان نه یوازې د افغانستان په د ننه بلکې په اروپا ، امریکا او پاکستان کې ولتیوو چې یو روښانه لید او له خپلو فرهنګي میراثونو سره مینه ولري او پدې برخه کې ځواکمنه مبارزه وکړي. دا یوه مهمه اړتیا ده. یوازې قانون او روزنیز پروګرامونه به د علاقمند شخص له لارښوونې پرته هیڅ ډول اغیز ونه لري.

له مثبتو عواملو څخه یو دا دی چې نړیوال سازمانونه د مخه شوي او حاضر دي چې پدې برخه کې مرسته وکړي. پدې موسسو کې یونسکو ، د موزیمونو نړیواله شورا (ایکوم) ، د فرهنګي ملکیت د ساتنې او ترمیم نړیوال مرکز (آیکروم) او د جاپان د مسلکي انجمن یو ډله شامل دي. په ورته ډول د یونسکو مربوط د فرهنګي میراثونو نړیوالې کمېټې په ۱۹۹۷ - ۱۲ -۸ نیټه د افغانستان د فرهنګي میراثونو په اړه یو پریکړه لیک تصویب کړ. په هغه کې د افغانستان فرهنګي میراثونو ته د متوجه ګواښونو په باب خواشینې ښکاره شوې وه او له مقاماتو څخه غوښتل شوي چې دا میراثونه وساتي او له نړیوالو ټولنو څخه غوښتنه کوي چې ټول لازم امکانات بې په واک کې ورکړي. داسې لارې باید ولټول شي چې له دې وسیلې نه ګټه پورته کړو او لېوالتیاوې په کار واچوو.

په مختلفو لوریو کې د دفاع او تبلیغ په کارول، د اړتیاوو په سر کې راځي. د دې هدف لپاره پر ۱۹۹٤ کال په اسلام آباد کې د افغانستان د فرهنګي میراثونو د ساتنې انجمن (SPACH) تأسیس شو. د سپک SPACH لومړنی هدف دا و چې د هیواد په د ننه او له هغه څخه بهر ، انفرادي اشخاصو، سازمانونو او مؤسسو سره د اطلاعاتو راکړه ورکړه

وکړي او اړیکي ورسره ټینګ کړي. د خپلو غړو د همکارۍ په واسطه یې وکړای شول چې د موزیمونو، لرغونو سیمو، تاریخي آبداتو، آثارو او معمارۍ له وضعیت څخه د عکاسۍ یو کتلاک برابر کړي.

د موزیم د پاتې آثارو د تثبیت او راجستر تر څنګ د موزیم لپاره په بیړنیز ډول د امنیتي آسانتیاوو برابرول تر لاس لاندې ونیول شول. دوی د سروې او څیړنې له هیئتونو سره مرسته کوي. د مطبوعاتو او عامه مبلغینو له لارې پراخو عامه اړیکو ته وده ورکوي. د افغانستان د فرهنګي او تاریخي میراثونو د ساتنې انجمن APGOH چې د افغانستان له مسلکي شخصیتونو څخه جوړ دی، په ۱۹۹۷ کال کې له پلان وزارت سره ثبت او راجستر شو.

د قانون څېړول او تطبیق:

په افغانستان کې د فرهنګي ملکیتونو د ساتنې لپاره په نړیواله سطحه زیات غړونه پورته شول. د افغانستان لپاره د بشر د حقوقو په چارو کې د ملګرو ملتو ځانګړي استازي د ملګرو ملتو د بشر د حقوقو ځانګړي کمیسیون ته د خپل راپور د وړاندې کولو په وخت کې د بشر له حقوقو څخه د اساسي تخلفاتو په توګه په پرله پسې ډول د افغانستان د فرهنګي میراثونو د لوټ او تالان یادونه کړې ده.

د ملګرو ملتو عمومي جرګې د ۱۹۹۷ کال د فبرورۍ په ۱۳ د افغانستان په باب په اړوند پریکړه لیک کې د سولې او فرهنګي ملکیت تر منځ پر مستقیم ارتباط ټینګار وکړ. د خپلې غوښتنې د تکرار په دوام کې یې د افغاني ډلو د موافقې غوښتنه وکړه چې د افغان ملت د فرهنګي میراثونو د غلا د تولوډولونو، ناوړه عملونو، او ناجایزه استفادې مخه

ونیول شي او ودرول شي.

دافغانستان تېرو حکومتونو په دې برخه کې په بشپړ ډول مناسبې هڅې ترسره کولې.

د کابل موزیم د موزیمونو د نړیوالې شورا بشپړ غړی او له نړیوالو معیارونو سرد سم یې ټول هغه قوانین او مقررات چې ددې شورا له خوا په ځانګړي ډول د ګمرکي مقرراتو د درناوي په برخه کې و منلې او هم یې د مشکوکو او بې اسنادو اثارو له تاوان پرته ضبط او نیولو څخه پیروي کړې او هغه یې په عمل کې پلې کړي دي. د تاریخي او فرهنګي اثارو قانون په ډاګه څرګنده کړې ده چې منقول او غیر منقول آثار که پلټل شوي او که تر خاورو لاندې دي- د افغانستان په خلکو پورې تړلي دي. خلک او حکومت د هغو د ساتنې مسوولیت لري. نوموړي قانون په تاریخي ساختمان کې هر ډول بدلون منع کړی او ساختماني موسسې یې مکلف کړي چې که چیرې یو تاریخي اثر او لرغونې ساحې ته د کار د کولو په وخت کې زیان رسیږي- مجبوره دي د بنسټیزې چارې تر پیدا کولو پورې کار ودروي. کله چې پلخمري ته نږدې د سرخ کوتل د کوشانیانو معبدد سړک د جوړیدو په وخت کې ولیدل شو چې په یوناني لیک هلته ډبرې موجودې دي، نو په علمي ډول و پلټل شو.

د غه راز قانون حکم کړی چې په شخصي ځمکو کې پیدا شوي تاریخي آثار د خلکو ملکیت دی او اشخاص د هغو د خپلونې حق نه لري. البته دا پر وړو آثارو باندې تل د تطبیق وړ نه دی. خو کولای شي د لویو ساحو لکه د میرزکې د خزانې په وړاندې ډراماتیک بریالتیوب ولري. که څه هم میرزکې په ډاګه کړه چې څنګه د غیر قانوني فعالیتونو په وړاندې د قانون تطبیق له ماتې سره مخ شو. پدې قانون کې د غلا شویو

آثارو د مخالفت په اړه مهم مطالب ځای شوي دي. د ۱۹۴۷ کال په مې کې د پکتیا د گردیز د شمال ختیځ ۵۳ کیلومترۍ د میرزکې په کلي کې په یوه ځای کې د کشف شویو مسکوکاتو د یوې لویې برخې د ناڅاپي کشف خبر کابل ته ورسېد. د ساحې د څېړنې لپاره د ملي موزیم لیږل شوی هیئت د ۱۲ زرو هندي، یوناني، گریکو-باختر، اندوگریک، اندویتي، اندو-پارتي او کوشاني مسکوکاتو پر کشف بریالی شو. د هغو تاریخ له څلورمې قبل المیلاد پېړۍ څخه د میلادي پېړیو تر لومړیو پورې رسیده. وضع شوی قانون په میرزکه کې د مسکوکاتو د غیر قانوني راټولونې د ودرولو سبب شو.

پر میرزکې باندې دویم برید په ۱۹۹۲ کال کې هغه وخت ترسره شو چې د کلي په شاوخوا کې استوگنو خلکو په ډله ایز ډول پریکړه وکړه چې په ډېر سیستماتیک ډول له سره کیندنې پیل کړي. یوه دولس کسیزه کمیټه جوړه شوه چې د پلټنو سرپرستي وکړي او له پاکستاني معامله کوونکو سره خبرې اترې پر مخ یوسي او د هغو له خرڅلاو څخه لاس ته راغلې گټه د کلي پر خلکو وویشي. د کلي خلکو هر یوه د کیندنو د لگښت لکه ډیو جنراتور، واټر پمپ او بشري ځواک د اخیستلو لپاره پنځوس زره پاکستانۍ روپۍ لگولې وې. میرزکه د بشر پواسطه د مسکوکاتو یو ډېر لوی دفن ځای دی.

دا خزانه له دوو څخه تر دریو ټنو سروزرو، سپینو زرو او برونزي مسکوکاتو څخه جوړه وه. پرته له دې د گزارش له مخې پدې خزانه کې د ۲۰۰ کیلو گرامه په شاوخوا کې د سرو او سپینو زرو شیان لکه گاڼې، جامونه او مجسمې هم وې چې په ډېره چټکۍ سره د کلیکسیونرانو او بهرنیو معامله کوونکو په لاس مخکې تردې چې پوهان د هغوی هویت

تثبیت او مطالعه کړي لا درک شول.

دا آثار د معامله کوونکو په لاس په یوه ډیره ګرانه او لوړه بیه په پیښور او اسلام آباد کې وپلورل شول. خو له هغو څخه د لاسته راغلو پیسو ډیره لږه برخه بیرته میرزکې ته لاړه. په حقیقت کې اصلي پانګه اچوونکو په ډیرې سختۍ سره وکړای شول د خپل لګښت جبران وکړي او ډیره لږه ګټه ورڅخه لاسته راوړي. دا عمل د قبیلې د خلکو په منځ کې د سختې بې اتفاقۍ او اختلاف سبب شو. رسمي او دولتي مداخله لکه څنګه چې په ۱۹۴۷ کال کې شوې وه و نه شوه او آن دا چې د دولت له خوا د هیڅ ډول څارنې امکان نه و. سره له دې چې د پروفیسور رباني حکومت د لرغونپوهنې انستیتیوت ته لارښوونه وکړه چې سیمې ته یو هیئت ولیږي او د پلټنو مخنیوی وکړي. د لرغونپوهنې مدیر یادونه وکړه چې په پکتیا کې حکومتي اداره دومره کمزورې وه چې وې نه کړای شول د لرغونپوهنې د هیئت لپاره یو شمیر ساتونکي برابر کړي. په ۱۹۹۷ کال دا پلټنې ودرول شوې. طالبانو ځان د دې کار د اجرا مدعي وښود. خو حقیقت دا دې چې د پلټنو د چارو د پانګه اچوونکو کمزورتیا او د جنراتورونو او مزدورکارانو د فعال ساتلو لپاره د بودجې کمښت او تر ټولو مهمه دا چې د کشف شویو شیانو د ګټې د ویش پر سر د قبیلې د خلکو تر منځ د اختلافاتو زیاتوالی د دې کار اصلي علت و.

بیا هم بیرته دې ته راځو چې آثارو ته د زیان رسولو د مخنیوي او ممانعت او یا لږ تر لږه د لرغونو ساحو د تخریب د کمولو لپاره څه ډول ګډ قانوني عمل وکاروو ؟ په خواشینۍ سره دا واقعیت مو مخې ته ودریږي چې افغاني ادارې د خپلو قوانینو له حوزې څخه بهر پر غیر قانوني فعالیتونو باندې ساده کنترول هم نه لري. د فرهنګي ملکیتونو د ساتنې

په باب پر له پسې دولتي اعلامیو کوم څرګند اغیز شیندلی نه دی. طالبانو د پخوانیو حکومتونو ټول نافذ قوانین ملغی اعلان کړي، خو د غلا شویو آثارو د بیا لاس ته راوړنې او ساتنې ،د لرغونو سیمو او د عامه پانګې د تثبیت په باب ابلاغیې بې له پخوانیو قوانیو سره سمون خوري. څو آثار ونیول شول خو د موزیم د آثارو د بیرته ګرځونې په اړه د هغو د اعلامیې په ځواب کې کوم عکس العمل نبودل شوی نه دی. هغوی د مکافاتو پرځای د شرعي سزا د ورکړې ژمنه کړېده. د پلټونکو حرص او طمعې ژوندی دي. له اجرائیوي ضمانت پرته یوازې تشې ابلاغیې کولای شي معکوسې پایلې منځته راوړي.

د کابل اداري د جلال آباد په غوچک کې د غیر قانوني کیندنو په باب چې د بي بي سي راډیو له خوا په دې اړه تبلیغات ترسره شول- د شریعت راډیو له لارې له ټولو خلکو څخه غوښتنه وکړه چې لرغوني آثار په خلکو پورې اړه لري او هغه شیان چې تر لاسه کیږي باید دولتي مقاماتو ته تسلیم شي. د اعلامیې له خپریدو څخه یو داونۍ وروسته پدې سیمه کې ټول شیان لا درک شول.

همدا راز ستونزې هغه وخت لا سختیږي چې له هغو طالبانو سره مخامخیږو چې لوړې زده کړې نه لري او د ژوندي انسان د عصري تصویرونو د ممنوعیت د فرمان او د هغه فرمان چې د ملت د میراثونو د غلا، زیان رسولو او غصبولو د مجازاتو په اړه دی توپیر نه شي کولی. په همدې اړه د ساري په توګه کېدای شي د یو طالب قوماندان د هغو څرګندونو یادونه وشي چې د بامیانو د محاصرې په وخت بې په ۱۶/٤/۱۹۹۷ نبټه کړې وې چې د بامیانو د سیمې له فتحې وروسته به د بودا «بتان» والوزوي. د نړیوالې ټولنې، د ملګرو ملتو سازمان د سر

منشي او د یونسکو د عمومي مدیر د ټینګ عکس العمل په وړاندې د هماغه کال د اپریل په ۲۸ په کندهار کې د طالبانو مشرتابه یوه بیانیه خپره کړه چې د بامیانو د بودا الوزول یې رد کړي وو او یوځل بیا یې ژمنه وکړه چې ټول لرغوني میراثونه ساتي. دا چې د طالبانو لیکې په بشپړ او درست ډول د هغوی د پیغامونو پر محتوا او مانا پوهیږي او که نه د تشویش وړ بله مسئله او عامل دی.

څرګنده ده چې په افغانستان کې د یوې مسوولې او اغیزمنې اداري نشتوالي زیاتې ستونزې او مشکلات را منځته کړي او د یوه با ثباته مرکزي حکومت تر جوړیدو پورې به د هغو حل تقریباً ناممکن وي. ضرور ده و پوښتل شي هر کله چې آثار له هیواد څخه بهر ته ایستل کیږي، باید څه ترسره شي؟ په نړیواله کچه هم ورته خنډونه شته. یو شمیر سازمانونه او مسلکي دولتي اداري تیار دي چې د ورکو شویو آثار په پلټلو کې مرسته وکړي، خو څرنګه چې افغانستان په ۱۹۷۰ کال کې د فرهنګي ملکیتونو د غیرقانوني لیږدولو، واردولو او صادرولو د مخنیوي او منع کولو لپاره د یونسکو کنوانسیون لاسلیک کړی نه دی، نو نه شي کولی پدې برخه کې کوم کار وکړي. د رباني له حکومت څخه زیاتې غوښتنې وشوې چې له هغه سره یوځای شي، خو د کابل سیاسي صحنې ته د طالبانو په راتګ سره دا کار بریالیتوب ته و نه رسیده. تر اوسه پورې د ملګرو ملتو سازمان طالبان په رسمیت پیژندلي نه دي. ځکه نو پدې برخه کې زیات کار تر سره کیدای نه شي.

ان له قانوني ملاتړ پرته، ډیر او له حده زیات کار ته اړتیا ده چې د حقوق پوهانو، قضاوت او دا چې په افغانستان کې څه تیریږي د ګمرکي سرچینو احساس راوپارول شي. د لویدیځو هیوادونو پیچلي قوانین ګډې

PROPERTY OF ACKU 7592

وړې پا يلې لري. د ۱۹۹۷ کال په اوکتوبر کې يوې برېتانوي محکمې پريکړه وکړه چې کله چېرې د باګرام د عاج دوه ټوټې د ګمرک په واک بريتانيې ته داخل شي هغه به د (فيلانو) د ملاتړ په باب د اروپا د سوداګرۍ د ټولنې د تړون له مخې مصادره شي. پدې پريکړه کې پدې باب چې نوموړې آثار د زرو کلونو قدامت لري او د کابل له موزيم څخه غلا شوي هېڅ ډول يادونه نه ده شوې. د آثارو پاکستاني مالک، هغه بيرته پاکستان ته راوړل او اوس په دې غلا شويو آثارو باندې د پېسو د لاسته راوړلو په لټه کې دی.

په دې ډول په لنډه موده کې زياد شمير اړوند و بااحساسه افغان شخصيتونو ته د ګنو پراخو هڅو د پيلولو مسووليت راجع کيږي.

د دې ليکنې له غمجنې محتوا سره سره بيا هم دا ليکنه د بيړنيو هڅو د کولو امکان دی چې وکړای شي يو داسې تهداب او بنسټ کيږدي چې د هغه له مخې له محتوا ډکه کړنلاره پرې جوړه شي. دا لومړيتوبونه کېدای شي په لاندې ډول په ګوته شي:

لومړيتوبونه:

له لاندې لارو څخه په ټولو سطحو کې د افغان مسؤلينو ترمنځ د دفاع احساس.

- انفرادي اړيکي.
- سيمينارونه او ورکشاپونه.
- د ځانګړو خواوو په اړه خپروني.
- د خپلو مسوليتونو د منلو او په مختلفو برخو کې د بنسټيزو تجهيزاتو او وسايلو د برابرولو او موندلو په چارو کې د

افغانستان د رسمي ادارو هڅونه.

- د رغوونکو کړنو پر بنسټ د ستونزو د حل لپاره د ستراتېژۍ او نوښت د جوړولو د ډاډ په نیت د نویو معیارونو او پالیسیو طرح او د دې طرح شویو معیارونو او پالیسیو د پلي کېدو لپاره د نویو او ضروري ارقامو راټولول.
- په نا مناسبو ځایونو کې د فرهنګي ملکیتونو د بیځایه کېدو مخنیوی.
- د ښوونځیو په تعلیمي نصاب کې د فرهنګي میراثونو په اړوند د موضوعګانو ځایول.
- د کادرونو د روزنې په برخه کې هڅونه چې د ساتنې او ترمیمونې خدمتونه ترسره کړي.

د هیواد په دننه کې باید افغاني ټولنې وهڅول شي چې:

- د ژورو لیوالتیاوو او نوښتونو لپاره ځینې ډلې په کار واچوي.

د ورکشاپونو، د لکچرونو د ورکولو، د ننداړتونونو د جوړولو، د راډیویي پروګرامونو او د ساده او عام فهمه خپرونو له لارې د عملیاتي ګروپونو او روښنفکرانه همکاری راجلب کړي.

په بهرنیو هیوادونو کې د افغاني ټولنو لپاره:

د افغانستان د هغو غلا شویو آثارو لپاره چې په بهرنیو هیواد کې پلورل کیږي د هغو په وړاندې د یو ځواکمن کمپاین له لارې د مېشتو زړه سواندو او پوهو افغانانانو تشخیصول.

- په کومو هیوادو کې چې دوی میشته دي د هغو هیوادو له څېړنیزو

ادارو سره د هغو آثارو د بيرته راګرځوني په باب د اړيکو ټينګول
چې په غير قانوني ډول د افغانانو او يا بهرنيانو پواسطه هلته
وړل شويدي.

د بهرني و حکومتونو ، غيردولتي سازمانونو او دونرانو دندې
دادي:

- د نړيوالو فرهنګي سازمانونو د اعلاميو او څرګندونو څارنه او له هغو سره د ليوالتيا ښکاره کول.
- د فرهنګي ميراثونو او د ژوند د چاپيريال د ساتنې د هڅوونکو شبکو ټينګښت او پياوړتيا.
- پدې باب د پوهې زياتول چې فرهنګي ميراثونه د ژوند د ښه والي او څرنګوالي په لار کې خدمت کوي.

د معلوماتو راټولول:

- د پوهو او مسلکي اشخاص تثبيتول.
- له فرهنګي ملکيتونو او سيمو څخه د ډاډمنو ارقامو راټولول.
- د بيړنيو ترميماتي اړتياوو په باب معلومات.
- د ابداتو او سيمو د لست ثبتول او برابرول.
- په کتابتونو کې د ورک شويو آثارو پر ځای د نويو آثارو ايښودل او د هغو د ځای ډکول.

د معلوماتو خپرول:

- د ټولو ډله ايزه اطلاعاتي وسايلو ، مجلو ، خپرونو ، پوسترونو ، ټلويزيون ، راډيو په کار اچول ، د لکچرونو ورکول ، سيمينارونو

او ورکشاپونو جوړول.

- له تصويرونو سره په پښتو او دري ژبو د ساده موادو چاپول او د ښو معلوماتو خپرول.

د کادرونو روزل:

د روزل شويو کادرونو د هويت ټاکنه او تثبيت.

- د موزيم، ارشيف او د تاريخي ابداتو د سروې د ترميم د کارکوونکو لپاره د اساسي کورسونو جوړول.

- له پوهنيزو او څېړنيزو تجهيزاتو او موادو سره د آشنايي لپاره د انګليسي ژبې زده کړې او مطالعې ته د ټاکلو اشخاصو هڅول.

- د تخنيکي وسايلو د کارونې او د چارو د ښه کولو له لارې د فرهنګي ميراثونو د دفاع لپاره له سيمه ايزو رضاکارو ډلو سره همکاري.

د متخصصينو تبادله:

- د نړيوالو شبکو له لارې د با اهميته ترميماتي کارونو لپاره د لر ليدونو (دورنماوو) تر لاسه کول.

- د اشخاصو او اسنادو د يو معلوماتي جدول ترتيبول.

د پورتنيو ټولو هدفونو لپاره د مالي پانګې برابرول:

دې لوموړيتوبونو ته د پاملرنې راګرځول به زيات وخت و غواړي چې د بې تفاوتۍ هغه واکمن سيوری له منځه يوړل شي چې د اکثريت اندود (د فکر طرز) يې کرخته کړی دی او فکر کوي چې له دې خنډونو څخه تېريدل

ناممکن دي او ځاني هڅې بې ګټې دي.

په واقعیت کې ستونزې ډیرې ژورې دي، خو کوچنی هڅې کولای شي د افرادو د الهام لپاره داسې یو مناسب او دوستانه چاپیریال-رامنځته کړي چې له ماضي څخه خبر شي او د راتلونکو فرهنګي لاسته راوړنو لپاره لارې چارې برابرې شي.

د فرهنګي ملکیتونو د ساتنې لپاره د مثبتو لارو رامنځته کول د چاپیریال او سیمې د ساتنې باعث کیږي او په پای کې د فرهنګ او چاپیریال په باب د هر اړخیزې ملي پوهې د احساس د ویښیدو سبب ګرځي. په لاندې ډول ترې په انتخابي توګه یادونه کیږي:

د لرغونو سیمو او تاریخي ابداتو د لومړیتوبونو اوسنی وضعیت:

د تاریخي ابداتو، د لرغونو ساحو د اثارو او مهندسی په باب د معلومات سرچینې د سپک (SPACH) د عکاسی کتلاکونه دي.

موزیمونه:

د کابل موزیم: په ۱۹۹۲-۱۹۹۶ کلونو کې په هر اړخیز ډول لوټ شوی دی.

د هډې غیر منقول موزیم: په ۱۹۸۱ کال کې د جګړو له کبله ویجاړ او له هغه وروسته تالان شوی دی.

د غزني اسلامي موزیم:

۱۶م پیړی اړوند د یوی تیموری مقبری آثار د جګړو په وخت کې کابل موزیم ته انتقال شوی و مګر د آبده تعمیر د نه پاملرني په علت

د نړیدو په حال کی دي.

د هرات موزیم: په ۱۹۹٤ کال کې د هرات په بالاحصار کې بیا پرانستل شو. خو د هغه اثار په دقیق ډول تنظیم شوي نه دي.

مرکزي افغانستان:

بامیان:

د لویو مجسمو په ګډون له دریمې څخه تر اتمې میلادي پیړۍ پورې بودایي مجتمع په مناسب حالت کې دي. دیوالي نقاشي د طبیعي پیښو له ګواښ سره مخ شوې او د بیړنۍ پاملرنې غوښتنه کوي.

غزني:

له دریمې میلادي پیړۍ څخه تر اتمې میلادي پیړۍ اړوند د سردار تپې بودایي مجتمع چې د ایټالیانو له خوا یې پلټنه شوې وه د له منځه تلو په حال کې ده.

د سلطان محمود غزنوي (۹۹۸-۱۰۳۰م) د مقبرې حالت ښه دی.

په ۱۲ میلادي پیړۍ پورې اړوند د غزنویانو د دورې د دریم مسعود ماڼۍ چې د فرانسویانو له خوا کیندل شوې وه لوټ شوې ده.

د غزنویانو د عصر منارونه (۱۲ میلادی پیړۍ) د پیښو د اغیز له کبله بیړنۍ پاملرنې ته اړتیا لري.

د ۱۲ میلادي پیړۍ په وروستیو کې د غور په ولایت کې د غوریانو د عصر منار جام: طبیعي عوارض او د سیند له غاړې د اوبو د راپورته کېدو له امله د هغه ټینګښت او ساتنه بیړنۍ اړتیا ګڼل کیږي.

د کابل ښار:

د تیمور شاه مقبره ۱۷۹۳م: د تیموریانو په دود جوړه شوې ودانۍ په جدي ډول د ویجاړې په حال کې ده. بڼ له منځه تللی دی، بیړني ساختماني ترمیم ته اړتیا لري.

په ۱۷ میلادي پیړۍ کې د مغولي دورې د بابر بڼ: د جګړې په اثر د بابر مقبره (۱۵۳۰م)، مرمري جومات (۱٦٤٦م) زیانمن شوي، په ۱۸۸۳ کې جوړ شوی پاویلون د جګړې له کبله ویجاړ شوی او حرم سرای د بمبارۍ په وجه وران شوی دی. د بڼ ونې وهل شوي او د سون د موادو په توګه ترې کار اخیستل شوی دی.

زوړ ښار: د ۱۸-۱۹م پیړۍ اړوند یو لړ ودانیو له ګچې او حکاکي ښکلا سره د خاورو په ډېرۍ بدل شوی دی.

ملي ارشیف: په ۱۸۹۱م کال کې جوړه شوې ماڼۍ چې په ۱۹۷۳-۱۹۷۸م کې د ملي آرشیف لپاره ترمیم شوه د جګړو له کبله یې زیانونه وزغمل خو بیا یې هم حالت ښه دی.

بوستان سرای: په ۱۸۹۲ کې جوړ شوی او په ۱۹۰۱ کې د عبدالرحمن پر مقبرې بدل شو. له ۱۹۹۲ کال وروسته د امنیتي پوستو د استوګنې او نه ساتنې له کبله ورځ په ورځ د ویجاړې له ګواښ سره مخ دی.

ګلستان سرای: په ۱۸۹۲ کې ودان شوی حرمسرای د بوستان سرای لپاره: لازمه څارنه یې نه ده شوې. یو وخت د ترانسپورت د ډیپو په توګه ترې ګټه پورته کېدله. په ۱۹۹٦ کال کې د تاریخي آبداتو د ساتنې د ریاست له تفاهم پرته په غلطو مشورو د ښاروالۍ پواسطه ترمیم شوی دی.

د ګچو د کارونې او د لرګیو د باندې برخې ښکلایې په ښه حالت، خو څنې داخلي برخې یې له منځه وړل شوېدي.

باغ بالا: د ۱۸۹۳ م کال اړوند ماڼۍ چې په ۱۹۶٦ کال کې بیا ترمیم شوه، د جګړې له کبله رسیدلی زیان یې ناڅیز و، ترمیم شوې وه. خود سیاف ډلې له هغې څخه میلمستون جوړ کړ او اوس د طالبانو د قوماندانۍ مقر دی. له همدې کبله له ویجاړۍ سره مخ ده.

د ستوري ماڼۍ: د بهرنیو چارو وزارت اړوند په ۱۹۰۱ م کې جوړه شوه او په ۱۹۱۲ - ۱۹۱۵ کلونو کې نورې زیاتونې پکې وشوې او نورې برخې ورپورې وتړل شوې. پر ۱۹۹۵ کال یې په صالون کې نوی زیاتون راوستل شو.

د شاه دو شمشیره جومات: د ۱٦ م پیړۍ د جومات پر ځای، د هغه ودانۍ په ۱۹۲۰ کال کې جوړه شوې ده، په ښه حالت کې ساتل کیږي.

د کابل څنډې:

د چکړیو مینار: د لومړنیو میلادي پیړیو بودایي مینار د توغندیو د لګیدو له امله زیانمن شوی و. خو د هغو د لایلو له مخې چې تر اوسه څرګند شوي نه دي، د ۱۹۹۸ په اپریل کې نړیدلی دی.

ګلدره: ٤ میلادي پیړۍ پورې اړوند د بودایي معبد او ستو په مجتمع: په پراخ ډول د سیمه ایزو قوماندانانو له خوا د آثارو د ترلاسه کولو او غلا کولو لپاره پلټل شوې ده.

چهلستون: د ۱۸۸۸ کال یوه ودانۍ وه چې پر ۱۹۰۵ او ۱۹۵۰ کال پکې نور بدلون راوستل شو. د لویو جګړو له امله د خاورو په ډیرۍ بدله شوې ده.

د دار الامان ماڼۍ: په ۱۹۲۳ کال کې د حکومت د مرکز په توګه وپیژندل شوه او جګړو هغې ته درووند زیان اړولی دی.

د تاج بيگ غونډۍ: په ۱۹۲٤ كال پورې دې اړوندې ماڼۍ لږ زيان ليدلى دى.

پغمان: دوبنى استوګنځى و چې په ۱۹۲۰ كې جوړ شوى، د ښكلو ماڼيو ، تياترونو او هوټل په ګډون، په قصدي ډول په خاورو بدل شوى چې دليل يې تر اوسه څرګند نه دى. جګړو هغه ته زيات زيان اړولى. جومات يې د سيمې د خلكو له خوا تر بيا جوړونې لاندې دى.

د افغانستان لويديځ:

هرات:

جامع جومات: په ۱۲۰۰ م كې د غوريانو په وخت كې جوړ شوى او په ۱٥ ميلادي پيړۍ كې د تيموريانو په واسطه بيا ترميم او له ۱۹٤۳ كال را په دې خوا يې ښكلا ته نوره پاملرنه هم كيږي. له جګړې څخه رسېدلي زيانونه يې ترميم شوي او په ښه ډول ساتل كيږي.

د مالان پل: له ۱٥۰٦ كال څخه شتوالى لري. جګړو ورته زيان رسولى او د ۱۹۹٤ - ۱۹۹٦ كلونو تر منځ په ناسم (غير فني) ډول ترميم شوى دى.

د امام فخررازي جومات او مزار: د ۱۳ م پيړۍ اړوند: جګړو هغه ويجاړ كړى او د پانګوالو خلكو له خوا نا مناسب ترميم يې نيمګړى پاتې دى.

د مصلى مينارونو مجتمع: د ۱٥ پيړۍ د تيموريانو د وخت اړوند د ګوهرشاد مقبره چې د جګړو له كبله د هغې د ګونبزې د كاشۍ زياتې برخې له منځه تللې دي. هغه ونې چې په ۱۹٤۰ كې د ساتونكي ديوال په توګه د جون - سپتمبر د مياشتې د ۱۲۰ ورځيني باد په مقابل كې

ایښودل شوې وې، له منځه وړل شویدي. په دې سیمه کې د شپږو موجودو منارونو څخه یو یې د یو توغندي په واسطه له منځه تللی او دوه نور یې د توغندي له مستقیم لګېدو سره سره ولاړ پاتې دي. هغو ته له مخامخ خطر سره سره د ځینو جنجالونو د شتوالي له کبله د هغو د ترمیم کار ځنډول شوی دی.

ګازرګاه: د تیموریانو په واسطه په ۱۵ میلادي پیړۍ کې په کاشیو ښکلی شوی زیارت د ۱۱ میلادي پیړۍ ستر صوفي، شاعر او فیلسوف خواجه عبدالله انصاري ته ځانګړی شوی دی. د هغه د مجاورانو له خوا ښه ساتل کیږي. د مرمرو له ډبرو څخه جوړه د یوه حیوان مجسمه چې هغه ته په ورننوتونکې دروازه کې ودرول شوې وه. د طالبانو له خوا لرې شوې ده.

د کرباس حوض: د هرات د ښار د لویدیځ د غلوار په کلي کې له داخلي ښکلاو سره په تیموري دورې پورې تړلی دی. د د یو ډنمارکي غیر حکومتي سازمان ډاکار DACAAR موسسې په واسطه ترمیم شوی دی.

د محدث زیارت: د تیموریانو د دورې د ۱۵ میلادي پېړۍ اړوند مدرسه او جومات چې د ۹م پېړۍ د پوهان خواجه عبدالولید په ویاړ جوړ شوی و، د جګړې له کبله ورته زیات زیان اوښتی دی. د مقبرې پر سر د ګونبزې ترمیم د خلکو په همکارۍ د ډاکار موسسې له خوا پیل شوی دی.

د ظفر تخت: د تیموریانو د دورې د ۱۵ پېړۍ تفریحي بڼ و. تر ۱۹۶۶ کال پورې د کارېدو وړ و. پر ۱۹۹٤ کال له یوې مخې له کاره ووت، د مجاهدینو په وخت کې د هغه د بیا جوړونې لپاره د هرات د والي تورن اسماعیل خان پلان پر ۱۹۹۵ کال د هرات ښار ته د طالبانو په راتګ سره عملي شوی نه دی.

د چهارسوق حوض: د ۱۷ م پېړۍ اړوند د عامه اوبو زیرمه: وچه شوې او د له منځه تلو په حال کې ده.

د افغانستان شمال:

د تخار ولایت خواجه غار ته نږدې له میلاد څخه د مخه ٤-۲ پېړیو یو یوناني ښار دی چې د فرانسویانو له خوا پلټل شوی و. د بلدوزرونو او د تونلونو د کیندلو په واسطه هلته په منظم ډول تالان ګډ دی.

طلا تپه: شبرغان ته نږدې: په لومړۍ میلادي پېړۍ پورې اړوند د کوشانیانو یوه هدیره د افغانستان او شوروي لرغونپوهانو ګډ و کیندنو شپږ قبرونه رابهر کړل چې له هغو څخه د شل زره په شاو وخوا کې د سروزرو آثار لاس ته راغلي وو. د دوو ناپلټل شویو قبرونو تالان په ۱۹۸۰ کلونو کې پیل شو.

سرخ کوتل: پلخمري ته نږدې ۲ میلادي پېړۍ پورې اړوند مذهبي مجتمع. پدې باب معلومات په لاس کې نشته.

رباطک: په ۲ میلادي پېړۍ پورې اړوند پلخمري ته نږدې یو سلطنتي معبد: د ۱۹۹۳ کال تصادفي کشف، .د بغلان د والي په واک کې دی.

د رستم تخت: د سمنګانو ولایت ایبکو ته نږدې په ٤ او ٥ میلادی پېړۍ پورې اړوند بودایي مجتمع او ستوپه غلا شوې او لوټ شوې نه ده.

بلخ:

زوړ ښار: د ۱۹۹٥ کال له پټو پلټنو څخه د آی خانم یوناني ستنو ته

ورته ستنې لاس ته راغلي چې د شخصي کورونو د جوړولو لپاره ورڅخه کار اخیستل شوی دی. ناتائید شوي راپورونه دزیاتو کشفونو خبرې کوي.

د نه گنبد جومات: ساساني دوره ۹ میلادي پېړی: د ساتنې دیوال یې د نړیدو او د گچو برخه یې د اوبو د توئیدو له خطر سره مخ ده او د ماتیدو له کبله یې یوه لیندی له خطرناک حالت سره مخ شوی ده. بیړنی ترمیم ته اړتیا لري.

د خواجه ابونصر پارسا زیارت: د تیموریانو د دورې د وروستیو وختونو اړوند: د هغه د گونبزې د کاشیو ځینې برخې د توغندیو د لگیدو له امله یې ځایه شوې دي. د ۱۹۷٤ کال ترمیمونه د نه ساتنې له کبله له خطر سره مخ دي. د هغه داخلي برخه نسبتاً قناعت بښونکې ده. په جنوب لوري کې د نوي جومات جوړول د هغه اصلي ډیزاین له منځه وړي.

د سید سبحان قلي خان مدرسه: د ۱۷ م پیړی د وروستیو وختونو اړوند: په جدي ډول د نړیدو په حال کې ده.

مزار شریف:

د حضرت علي کرم الله وجهه روضه: د ۱۵ پېړی د تیموري عصر وداني: د عصري کاشیو له نویو ښکلاو سره پرې له ۱۹۹٤ کال را په دې خوا غیر فني کار روانده. د هغې لوی چمن د سمنتو له کڅوړو، میزونو او څوکیو څخه ډک دی.

د مزار په لویدیځ کې تخته پل: د ۱۹ م پېړی اړوند جومات: باندینی برخه یې په نسبتاً ښه حالت کې ده خو د داخلي برخو رنگمالي یې د ویجاړی له گواښ سره مخ ده.

د آقینې حوض: د اندخوی په شمال کې د ۱٦م پیړۍ شاوخوا اړوند: د اوبو د یوې ژورې ۱٦ متري زیرمې پر سر ۱٦ متري گونبزه: نوې رنگمالې شوې او ښه حالت لري.

د سر پل - امام خورد: د سلجوقیانو د وخت د یوولسمې میلادي پیړۍ اړوند: د داخلي ښکلاوو او غوره ډبرلیکنو لرونکی، ښه ساتل شوی دی.

د افغانستان ختیځ:

هډه، جلال آباد ته نږدې له ۲ تر ۷ میلادي پیړۍ اړوند د بودایي معبد او ستوپه یوه مجتمع: په ۱۹۸۱ کال کې د جگړو له کبله ویجاړه شوې. په ټولیز ډول یې ټول آثار وړو وړو له منځ یوړل شول. د یو غیرمنقول موزیم په توگه په اصلي حالت ساتل کیده، اوس ورڅخه څه پاتې نه دي.

غوچک: جلال آباد ته نږدې: د وروستیو راپورونو پر بنسټ دا سیمه ټوله پلټل شوې او څه یکې پاتې نه دي.

نمله: د جلال آباد په لویدیځ کې د ۱٦۱۰م کال اړوند د مغلو د وخت بڼ، او د شلمې پیړۍ اړوند د امیر حبیب الله بڼ او ماڼۍ: د شلمې پیړۍ یوه ماڼۍ په ۱۹۹٤ کې د معروف په نوم د یو افغاني غیر حکومتي سازمان (د نړۍ د خوړو او کرنې د سازمان) په مرسته ترمیم شوه.

د افغانستان جنوب:

د هلمند ناوه:

په بست او لښکري بازار کې د ۱۲ م پیړۍ د غزنویانو د وخت ژمنۍ ماڼۍ او بالاحصار: له جگړې څخه د مخه د بست تشریفاتي

ليندۍ ترميم او تر اوسه پورې هغې ته د کوم جدي زيان د رسيدو خبر تر لاسه شوی نه دی.

کندهار:

د آشوکا ډبرليک: د کندهار په زاړه ښار کې ارامیک او یوناني دوه ژبی یو ډبرليک چې ۳ ق م. پيړۍ پورې مربوط دی پخپل اصلي حال موجود و. د هغه په باب معلومات په لاس کې نشته.

چهل زينه: د ۱٦ ميلادي پيړۍ اړوند له ډبرې څخه د څلوېښتو پوړيو جوړه يوه زينه، چې د ظهير الدين محمد بابر د لاښوونې له مخې د جوړ شوي ډبرليک له محوطې سره تښلي، د هغو په باب معلومات په لاس کې نشته.

د احمدشاه بابا مقبره (۱۷۷۲م): بهرنۍ برخه يې ډېره استادانه مهندسي او په داخل کې نقاشي لري چې په ښه حالت کې ده.

د ميرويس نيکه مقبره (۱۷۱۵م): په ۱۹۳۰م کال کې د احمدشاه بابا د مقبرې په شان جوړ شوې ده؛ د باندې د ښې مهندسۍ او په داخل کې د نقاشۍ لرونکې ده چې شا و خوا يې د کوه کران د بڼ په واسطه احاطه شوې او ښه ساتل شوې ده.

سلسلهء نشرات کتابخانهء سپک

نظری بر میراثهای فرهنگی افغانستان

نانسی هچ دوپری

انجمن حفظ میراث فرهنگی افغانستان
۱۹۹۸

مشخصات کتاب

نام کتاب	:	نظری بر میراثهای فرهنگی افغانستان
نویسنده	:	میرمن نانسی هچ دوپری
مترجم متن دری	:	میر احمد جوینده
مترجم متن پشتو	:	عبدالله پویان
ادیتر	:	حامد
ناشر	:	«سپك» انجمن حفظ میراث فرهنگی افغانستان
سال چاپ	:	۱۳۷۷ هجری شمسی
نشانی	:	اریك، صندوق پوستی شماره ۱۰۸٤، پوسته خانهء یونیورستی تاون، پشاور، پاکستان.
ای میل	:	Spach @spach. org. pk
انترنت	:	http: // www. spach. org. pk
تیراژ	:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت	:	روپیه
کمپوزر	:	عبدالغفور «میرویس»
کمپوز	:	نصیر لیزر کمپوز، اطاق شماره ۱۲٤، منزل دوم، گل حاجی پلازه، پشاور، پاکستان، تلفون ٤۳۸٦۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
الف: مقدّمه	
۱- چه باید کرد؟	۵
۲- ادارات رهبری کننده	٦
۳- منابع بشری تربیه شده	۱۰
٤- احساس مسؤولیت جامعه	۱۱
۵- تطبیق و اشاعهء قانون	۱۷
ب: اولویتها	
۱- احساس دفاع	۲۳
۲- جمع آوری معلومات	۲۵
۳- انتشار معلومات	۲۵
٤- تربیهء کدرها	۲۵
۵- تبادلهء متخصصین	۲٦
٦- تدارك وجوه مالی ...	۲٦
ج: وضعیت موجود اولویتهای ساحات باستانی و آبدات تاریخی	۲۷

نشرات کتابخانهء سپک

انجمن حفظ میراثهای فرهنگی افغانستان (سپک) در سال ۱۹۹٤ میلادی (۱۳۷۳ هجری شمسی) تشکیل گردیده و دارای شعباتی در اسلام آباد، پشاور و کابل است.

سپَک (انجمن حفظ میراثهای فرهنگی افغانستان) در نظر دارد که در داخل و خارج از افغانستان با سازمانها، مؤسسات و افراد به مبادلهء اطلاعات و معلومات و برقراری روابط مبادرت ورزد.

سپک توانسته است با همکاری اعضایش کتلاکی از تصاویری وضعیت موزیمها، ساحات، آبدات، مصنوعات و معماری ترتیب کند.

برای اعضاء افغان و بین المللی سپک، نشریه ای در مورد فعالیتهای انجمن منتشر میگردد که هدف از آن انکشاف و رشد روابط وسیع همگانی از طریق برقراری تماس با وسائل ارتباط جمعی و مبلغین عامه است.

هدف از سلسله نشرات کتابخانهء سپک، بعنوان بخشی از مساعی و تلاشهای تبلیغی، آشنایی خوانندگان با تنوع و گوناگونی میراثهای فرهنگی افغانستان است.

هر جلد از این سلسله نشرات به یك آبده، یك ساحهء

باستانی، یك منطقه و گهگاهی به سائر مسائل مربوط به خط مشی و اصل حراست و نگهداری از میراثهای فرهنگی، اختصاص می یابد.

مقالات نوشته شده توسط متخصصین، از جانب هیئت تحریریه برگزیده شده و به لسانهای دری، پشتو و انگلیسی منتشر خواهند گردید. هدف ازین کار آنست که مستوای آگاهی خوانندگان در تمامی سطوح، ارتقاء یابد.

نظری بر میراثهای فرهنگی افغانستان

میراث فرهنگی افغانستان از آبدات تا اشعار حماسی، بیانگر افتخار و شکوه یك طبیعت است. حالا میراث یکجا با محیط وماحولش در معرض خطر قرار گرفته است. درین مقاله پیرامون آغاز انکشاف فرهنگی منطقه، بررسی پرابلمهای موجود و منابع آن بحث صورت میگیرد و اقداماتی را که میتواند در زمینه عمل مشترك را بر انگیزد، پیشنهاد مینماید.

مقدمه:

ریشه های میراث فرهنگی افغانستان به صد هزار سال قبل از امروز، در زمانیکه زن و مرد نخستین ابزار سنگی را بوجود آوردند و تاکنون کشف شده اند، میرسد. این ابزار مرحلهء دوم پالیولیتیك در دشت ناور غزنی که زمانی زیستگاه مردمان آن عصر بود، اینك بصورت پراگنده وجود دارد. دشت ناور یك وادی وسیع در افغانستان مرکزی دارای جهیلها و مزارعی (علفزارها) میباشد که زمینهء تغذیه و اقامت را برای تعداد زیاد مرغهای آبی فراهم مینماید. زیباترین ابزارسنگی از ولایت شمالی بلخ از مغاره ها و پناهگاههای سنگی حاکم بر دریای بلخ نزدیك به قریهءموجود آق کپرك بدست آمده است. سازندگان ابزار چقماقی آق کپرك مربوط مرحلهء اول پالیولیتیك که حدود پانزده هزار سال قبل

المیلاد کار میکردند، میکل آنژلوهای دورهء پالیولیتیك نامیده شده اند.

انسان ماقبل التاریخ اطراف منابع آبی یعنی محل توجه حیوانات وحشی را برای زندگی برگزید. زیرا بقای مجتمعات شکار کننده، و هم آیندهء بشری وابسته به این حیوانات بود.

بعداً در حدود هفت هزار سال قبل از امروز، آنها دریافتند تا فراهم آوری غذایشان را توسط اهلی ساختن نباتات و حیوانات بخصوص بز و گوسفند تدارك نمایند. مسکن دائمی را در اثر انکشاف مؤثر زراعت و مالداری بوجود آوردند و قریه ها و به تعقیب آن، شهرها را ایجاد نمودند.

در عصر برونز در حدود ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد، قریه ها قادر به تأمین مواد غذائی برای شهرها گشتند و صنعتگران فراغت بیشتری را برای بکار بستن استعدادشان در راه انکشاف مواد جدید بدست آوردند که از جمله فلزات و ظروف سفالی بود که ازینها صنایع متنوع بیشتر بشمول مجسمه های مذهبی، اسلحه، ظروف مورد ضرورت خانگی، انواع آلات تزیینی برای آرایش شخصی را بوجود آوردند. این انکشاف در استعدادهای هنری جوامع باعث مراودهء تجارتی با تمدنهای دیگر با فاصله های زمانی دورتر گردید که درین زمان در کنار دریای نیل در مصر، دجله و فرات در جنوب عراق، و وادی سند در هند به ظهور پیوسته بودند. تجارت مبتنی بر لاجورد از بدخشان رونق یافته بود و بعدها، در اوائل قرون میلادی به امتداد راه مشهور ابریشم بطرف شرق به چین، بطرف غرب به روم و فراتر بطرف جنوب تا هند توسعه و گسترش یافت.

افغانستان در مرکز این نقطهء اتصالی منطقه قرار دارد که نه تنها بازرگانان، بلکه فاتحانی که خواهان گسترش امپراتوریهایشان بودند، روشنگران، مبلغان مذهبی، زائرین، صنعتگران، بادیه نشینان و تبعید شدگان سیاسی همه و همه درینجا با هم درآمیختند. قطع نظر ازینکه آنان به منظور دستیابی به قدرت و پول، یا به مقتضای مفکوره و نظریه یا در جستجوی پناهگاه به اینجا آمده بودند، همه در انکشاف و تکامل میراث فرهنگی افغانستان سهیم گردیدند.

مدارك این ترکیب مثمر را میتوان در قلمرو کشور افغانستان با اشکال متعدد مشاهده کرد. برخیها هنوز هم مدفون در دل تپه ها، بعضیها در مخروبه ها، عده ا ی نادیده گرفته شده اند. برخی هنوز هم جزیی از زندگی جامعهء موجود را تشکیل میدهد. عده یی اسلامی، برخی مربوط به ادیان گذشته، عده ای بسیار عالی و با شکوه، برخی نا چیز، عده یی جدید، عده یی قدیم، برخی از آنها بشکل آبدات، برخی صنایع، برخی تحریری، برخی نقاشی شده، برخی از آنها بافته شده و برخی هم بشکل خامکدوزی، سروده ها، آلات و ابزار، البسه، مسکن و تزیینات و برخی هم بشکلهای دیگر هنوز هم از مرغوبیت سودمندانه برخوردارند.

یك وجه مشترك میان این همه فرهنگ مادی متنوع تجلیل و نمادی از زیبایی طبیعت است. شعر افغانی، افسانه های فولکلوری، سروده ها، نقاشیها، خامکدوزیها و صنایع قالین هر کدام نماد و ستایشی است از سوغات طبیعت، از کوههای آن، دریاهای آن، پرندگان، حیوانات، درختان و گلهای آن است. قصرها، زیارتگاهها، هرکدام با شکوه خاص توسط سازندگان آن بر مناظر زیبای طبیعت انتخاب شده و بوجود آمده

اند. علاقمندی افغانها به میله های عنعنوی در باغها و کنار دریاها خصوصیات ملی و همگانی دارد که طی قرون در اشعار شعرای این سرزمین انعکاس یافته است.

وضع بر آشفتهء سیاسی کنونی بر عنعنهء فرهنگی افغانها سایهء تاریك و ویران کننده افگنده که البته چیزی بیمانند نیست. چنین حالاتی در درازنای تاریخ طولانی این کشور در گذشته نیز بوقوع پیوسته است. میتوان یك نمونهء آنرا از زمان تهاجم و تاراج شهر غزنه توسط علاءالدین غوری در سال ۱۱۵۱م و قتل عام چنگیز در ۱۲۲۱م مثال آورد که قصرهای با شکوه و باغهای غزنی برای ابد به ویرانه تبدیل گشت. بدون شك تشنجات باعث بوجود آمدن ویرانی و خسارات فزیکی جبران ناپذیر میگردد. بدون تردید بیجا شدنهای کتلوی در نتیجهء چنین تشنجات مستلزم تقویهء عنعنات میباشد تا هویتها در میان گرد و غبار این گونه واقعات ناپدید نشوند. توجهء دقیق و سنجیده شده توسط گروپهای متنوع مهاجر بعمل آمده است تا بعضی پدیده های برجستهء هنری از طریق خلق و انکشاف هنریشان را در وجود صنایع دستی و گلدوزی و سائر خصوصیات هنری حفظ و انکشاف دهند.

حتماً باید بیاد داشته باشیم که جنگ یگانه عامل کاهش و سقوط نمادهای هنری نیست. زندگی شهری عنعنات را مضمحل میسازد. تغییر در شیوهء زندگی بشری خود عامل دیگر از بین رفت هنرها و صنایع دستی میگردد. بطور مثال مهندسی کندنکاری چوبی که زمانی در سراسر افغانستان طی قرون متوالی مروج و معمول بود، در اواخر قرن ۱۹ ناپدید گشت. تقریباً نمونه های بسیار نادر آن تا قبل از جنگها وجود داشت. موارد و مثالهایی که از بیتوجهی ای که تا قبل از جنگ

وجود داشت، اینك بصورت پراگنده در ویرانه هایی قرار دارند که امروز شهر کهنهء کابل نامیده میشود. اینگونه خلاقیتها و آفرینشهای هنری بدون تردید به ساختمانهای سمنتی مبدل خواهد شد، مگر اینکه بازسازان آنها بگونهء دیگر ملهم گردیده باشند.

شکل دلپذیر آن خواهد بود تا توازن یك جامعه با استقبال از پدیده های جدید و گنجینه سازی آنچه مربوط به گذشته است حفظ گردد. نوآوری و تداوم باید بصورت موازی با هم در حرکت باشند تا در هر یك از اعضاء جامعه احساس هویت طلبی را برانگیزد، احساسی که لازمهء حفظ قوت وصلابت یك ملت بشمار میرود. امروزبی اعتنائی به بسیاری از نمادها و سمبولهای گذشته جای تصور تداوم و استمرار را گرفته است. موزیمها وسیعاً مورد دستبرد قرار گرفته، ساحات باستانی بیرحمانه مورد تاراج قرارگرفته، هنر و موسیقی ممنوع گردیده، عمارات و ساختمانهای تاریخی مهم تخریب و ویران و یا فاقد مراقبت و محافظت لازم میباشند.

حتی یك نگاه گذرا بر لست حالت موجود پنجاه آبدهء تاریخی که درین مقاله از آنها تذکار رفته است، مدارك متأثر کننده با استثناءات قابل ملاحظه را بدست میدهد که تخریب فزیکی در نتیجهء جنگها در مقایسه با عدم توجه و مراقبت خدمات انسانی و بی توجهی، بی تفاوتی و نادیده گرفتن، نسبتاً کمتر است.

چه باید کرد؟

چه کاری باید صورت گیرد تا وضع موجود را بهبود بخشید؟ البته پرسش واردتر و مناسبتر این خواهد بود که چه کاری میتوان انجام داد؟

مباحثهء ذیل اساساً روی مشاهدات شخصی من استوار است. نظر به اقتضای مکان و ظروف محدود است به موزیم، مسائل مهندسی و باستانشناسی. طوریکه در بالا بدان اشاره نمودم کاملاً مستعشر هستم که این جنبه های وانمود شده قسمتی از میراث فرهنگی باشکوه افغانستان را تشکیل میدهد.

لزوم طرح یك پلان واقعبینانه برای اقدامات اضطراری و همچنان محافظت و نگهداری دراز مدت متشکل از چهار عنصر اساسی با هم مرتبط و متکی به یك دیگر اند که میتوان آنها را چنین برشمرد:

اول – ادارهء حساس یعنی تثبیت پالیسی، ادارات و مؤسسات مؤثر در زمینه.

دوم – افراد مستعد مسلکی یعنی منابع مؤثر آموزشدیده و انگیزمند بشری.

سوم – احساس مسؤولیت مردم یعنی ارتقای آگاهی مردم در قبال مسائل میراثهای فرهنگی.

چهارم – سیستم مؤثر و لازم حقوقی یعنی قوانین و مقررات و تطبیق مؤثر آن.

ادارات رهبری کننده:

ظرفیت ناچیز برای معرفی سیستمهای ملی جهت حفاظت ملکیتهای فرهنگی در شرائط جاری موجود است. اگر چه ادارات و سازمانهای رسمی در داخل حکومتهای حاکم در کابل، هرات، مزارشریف و بامیان از نظر تخنیکی موجود اند که ساختار دولتی را نمایندگی میکنند. این مؤسسات به استثناء حفظ آبدات و ساحات باستانی در هزاره جات،

بامیان، که در سال ۱۹۹۷ تأسیس گردیده چیزی غیر از شبحی از مؤسسات مشابه که در سال ۱۹۷۸ یعنی قبل از آغاز منازعات وجود داشت، نیست. آنها حالا دارای صلاحیت لازم و منابع پولی کافی نمیباشند و اغلباً تابع تغییر مکرر و دلخواه سیاستها، تناقضات و اختلافات اند که بر مؤثریتشان تأثیر می اندازد.

یکی از نمونه های برجستهء اینگونه نوسانات و عدم استواری، موزیم کابل میباشد که هشتاد در صد آن چیزهاییکه در سال ۱۹۹۲ در دارالامان باقی مانده بود، به تاراج رفت. در حالیکه تجارت غیر قانونی آثار باستانی در افغانستان همواره وجود داشته است، موزیم کابل از سابقهء خوب و مطمئن مصونیت و امنیت لازم برخوردار بود. آثار موزیم ملی هرگز قبل از جنگها در معرض تجارت قرار نمیگرفت. طوفان و سیلاب بعد از سال ۱۹۹۲ آغاز گردید. اگر چه بعد از آمدن طالبان مقدار ناچیز آثار از بین رفته است. حکومت رئیس جمهور ربانی هدایت داد تا تسجیل آثار باقیمانده بعمل آمده و خود آثار جهت مصونیت از دارالامان به هوتل کابل انتقال یابد.

ادارهء موجود طالبان مخالف این حرکت است و آرزومندی دارد تا آثار را دو باره به تعمیر موجود دارالامان، که در اثر اصابت راکتها ویران گردیده، بعد از ترمیم مجدد انتقال دهد. از آنجاییکه کار ترمیم اساسی تعمیر موجود نهایت پرمصرف خواهد بود و بودجهء قابل توجهی را تقاضا مینماید، که نه ادارهء طالبان و نه منابع بین المللی هیچکدام آمادگی تأدیهء آنرا ندارند. به کارمندان موزیم هدایت داده شده است تا روزانه به تعمیر موزیم در دارالامان، بدون اینکه وسیلهء انتقال برایشان فراهم شود، این مسافت هشت کیلومتری را پیموده و به وظیفه حاضر

شوند. بر علاوهء معاش ناچیزیکه گهگاهی برای آنها پرداخت میشود، تجهیزات دفتر، برق، وسائل تسخین، غذا و سائر تسهیلات لازم برای کار آنها موجود نیست. بنابرین از موزیم کابل حمایت اداری، مالی و تخنیکی ناچیزی صورت میگیرد.

این بیتفاوتی در برابر موزیم، سائر نهادهای میراثهای مهندسی شهر را نیز دربر میگیرد که با گذشت هر روز در نتیجهء اختلاس و عدم توجه، از بین میرود. این درك و احساس نیز وجود ندارد که امور مربوط به میراث فرهنگی و محیط ماحول آنها با هم در ارتباط اند و باید در ماستر پلان احیای مجدد اجتماعی-اقتصادی این شهر ویرانشده شامل گردانیده شود. وظیفهء اولی و نخست، میتواند ترمیم مقبره و باغ تیمور شاه باشد که در قلب شهر کابل قرار دارد. اما مقامات توجه کمی را برای این پیشنهاد معطوف میدارند. در حالت موجود چنین به نظر می آید که محافظت میراث فرهنگی یك اولیت رسمی در کابل نیست.

قابل تعجب نیست که هرات با داشتن تعداد زیاد آبدات تاریخی دارای حق اولیت که برخی از آنها در حالت نهایت تأسفبار قرار دارند و توجه عاجل و اضطراری را مطالبه مینماید، میتواند امکان بیشتر تشویق آور را بخود جلب نمایند. مدیریت حفظ آبدات تاریخی هرات فعالتر است. اما باز هم فقدان وجوه لازم مالی، ضعف هماهنگی و اختلافات فکری یکی دیگر از عوامل بازدارنده در کنار یك ستراتژی روشن در زمینه میباشد.

پلانهای ضعیف ساختمان مجدد از مؤثریت لازم برخوردار نخواهد بود. دستگاه کاشی سازی موزاییك در مسجد جامع هرات که در سال

۱۹٤۳ به منظور پلان اعمار مجدد آبدات تاریخی هرات در آن زمان تأسیس گردیده بود ، هنوز مصروف فعالیت است؛ گر چه فعالیت آن بسیار محدود گردیده. موزیم هرات در سال ۱۹۹٤ در صحن قلعهء تاریخی اختیارالدین، که توسط یونسکو در سال ۱۹۷٦ ترمیم گردیده بود ، مجدداً گشایش یافته است، در جریان جنگها در حالت خوب باقی مانده است. از موزیم بخوبی مراقبت بعمل میآید. اما نسخ خطی و آثار شدیداً به ترمیم و کتلاك سازی نیاز دارند که متأسفانه بدین منظور کارمندان آموزشدیده و تربیه شده موجود نیست.

شماری از آبدات بخصوص که زمانی از افتخارات و بیانگر بازار پر شلوغ آن بود ، تا هنوز موجود است. امکان بازگشتاندن این ساختمانها برای باری دیگر به هدف اولی آن هیچ مطمح نظر نیست. حوض چهار سوق در قلب شهر کهنهء هرات به آسانی میتواند ترمیم و به منظورهای مختلف مورد استفاده قرار گیرد. اما متأسفانه خالی و در حالت بدون مراقبت و فراموش شده و رو به ویرانی قرار دارد. بقایای کاروانسراهای هرات که زمانی مراکز تجارت در طول قرون بشمار میرفت، بعوض آنها تعمیرهای چند طبقه ای خاکی بحیث مراکز داد و ستد اعمار گردیده که علت آنرا میتوان فقر و فقدان دید هنری موجود دانست. بنابرین میتوان گفت که خلاقیت و آفرینش پدیده های هنری در حالت محو و نابودیست.

مشکل است گفته شود که چه انگیزه ای برای تحرك و ابتکارات تزیین مجدد مقبرهء حضرت علی (رض) در تابستان ۱۹۹٦ در شهر مزار شریف وجود داشته است. کار ترمیم روضه توسط یك افسر نظامی عالیرتبه مراقبت میگردید. اعضای مسلکی و باتجربهء محافظت آبدات

تاریخی کمترین صلاحیت را برای پیشبرد کارهای معیاری مسلکیشان ندارند. جای برای یك موزیم تخصیص داده شده، اما متخصصی وجود ندارد تا امور آنرا به پیش برد.

منابع بشری تربیه شده:

فقدان و کمبود متخصصینی که بتوانند امور محافظت و ترمیم آبدات را مطابق معیارهای قبول شدهء بین المللی ادامه دهند، بکلی محسوس است. کسانیکه قبل از جنگ تربیه شده و آموزش دیده بودند کشور را ترك گفتند، یابر کنار شدند و یا در گوشه ای بدون حمایت اداری، مالی و تخنیکی نشسته اند و بجای آنان افراد بی تجربه و بی تحصیل نصب گردیده اند. دیپارتمنت مربوطه در پوهنتون کابل مسدود است. تاکنون هیچگونه تلاشی به منظور پیدا نمودن افراد و مهمتر از همه غرض تثبیت ظرفیت مسلکی و توانمندی رشته های مختلف این عرصه صورت نگرفته و مشکل است امکانات و ریزرفهای موجود این چنین اشخاص را دریافت که تا کدام اندازه موجود است. این وظیفه ایست نهایت مهم که حتماً و باید روی آن کار صورت گیرد.

تعقیب نمودن تلاش جهت امکان تربیهء کادرهای جدید در خارج افغانستان در نتیجهء این واقعیت که محصلین موجود فاقد آشنایی با زبان انگلیسی جهت ادامهء تحصیل بخارج اند، کار را دشوار ساخته است. بنابرین امکانات تدویر کورسهای مسلکی عملی در داخل افغانستان را باید جستجو نمود. مقامات در پرنسیپ با این اصل موافق اند ولی از شواهد برمیآید که آنها توجه چندانی در زمینه مبذول نمیدارند. چنین بیتفاوتیها این سوال را بر می انگیزد کسانیکه از اینگونه کورسها فارغ میگردند، چه کاری را میتوانند در آینده انجام

دهند؟

احساس‌مسؤولیت‌جامعه:

از آنجاییکه تعهدات صادقانهء رسمی در رابطه با مسایل میراثهای فرهنگی درین لحظه قابل سوال است. زیرا تا وقتیکه حل سیاسی قضیهء افغانستان در ابهام و برخورد با مسایل نظامی در نقطهء عالی مبرمیت خود قرار دارد، در چنین حالت باید دید که چه امکانات و ریزرفهایی میان توده های وسیع عامه موجود است.

تعدادی از زیارتهای اسلامی توسط مردم تحت مراقبت و ترمیم در سرتاسر کشور طوریکه در لست شامل اند، قرار گرفته و در حالت خوبی حفظ شده اند. در هرات که ثروت بیشتر موجود است، اعمار و ترمیم مساجد و زیارتگاهها به یك شیوه معمول اظهار عقیده و اخلاص مذهبی در جامعه مبدل گشته است. البته افراد فاقد معلومات راجع به روشهای علمی حفظ و تجدید آبدات، اغلب بجای انجام کاری مفید، ضرر وارد میآورند. انتقال مواد تعمیراتی از یك آبدهء تاریخی جهت ترمیم آبدهء تاریخی دیگر و بکار بردن مقدار زیاد سمنت راه حل اساسی و جواب لازم در زمینه نیست. چیزیکه مورد ضرورت است عبارت از تأسیس ارگانهای مجهز با تجهیزات و تعداد کافی متخصصین است تا این علاقمندیهای مردم را به یك پلان جامع عملی تبدیل نمایند.

مثالهایی از اقدامات مردم در کشف آثار دزدیشده میتوان یاد آوری نمود. در سال ۱۹۹٤ یك لوحهء کتبیه سنگ مرمری متعلق به قبر سلطان محمود غزنوی، ده روز بعد از سرقت و دقیق قبل از عبور از سرحد توسط شهروندان ذیعلاقه کشف و دستگیر گردید. همچنان یك تعداد

زیاد مردم به تقاضا و درخواست وزیر اطلاعات و فرهنگ در سال ۱۹۹۵ مبنی بر بازگشتاندن آثار به سرقت رفته موزیم پاسخ مساعد دادند. او هنگام ارائهء بیانیه در رادیو کابل با صدای بلند گفت "مردم در تمام حیات زحمت کشیدند تا زیبایی را خلق کنند، در حالیکه عده ای دیگر زندگیشان را وقف حفظ این زیباییها برای خوشی دیگران کردند. اما اکنون بعضی انسانها، این پدیده ها و آفرینشهای تاریخی را جهت تأمین منافع شخصی خود تاراج مینمایند. او اظهار داشت این رسالت تمام افراد سالم یك جامعه است تا مسؤولیت خویش را در قبال برگرداندن آثار تاریخی سرقت شده اداء نموده و آنها را به کمیسیون ملی استرداد و حفظ آثار تاریخی و فرهنگی افغانستان اعاده نموده و پاداش مادی ناچیز را دریافت نمایند، که در نتیجه در حدود ۱۵۰۰ اثر بدست آمد.

البته این یك قسمت کوچك آثار مفقود شده را تشکیل میداد. اما یك چیز را نشان داد و آن اینکه چنین تقاضاهایی میتواند مؤثر و بی تردید باارزش باشد. زیرا تعداد زیاد آثار در اثر کاوشهای غیر قانونی ساحات باستانی کشور بطور سیستماتیك و منظم مورد تاراج قرار گرفته است. در آی خانم در ولایت تخار، شهر قدیم بلخ، هدهء ولایت ننگرهار سه نمونهء برجستهء آنها بشمار آمده میتواند.

شایعات دلچسپی در مورد کشف مقدار وسیع آثار طلایی از یکی از ساحاتی که تا کنون هویت آن تثبیت نگردیده، وسیعاً پخش گردیده است. یکی ازین ساحات نزدیك ولسوالی قیصار در ولایت فاریاب مقر سلطان سنجر در قرن ۱۱ میلادی میتواند باشد که از اینجا تاج مرصع طلایی، یك سبوی مرصع نقره ای، تعداد زیاد مجسمه ها، ظروف، لاجورد و دو کیلو گرام پودر طلا، میگویند که در اثر کاوشهای غیر

قانونی از عمق بیست و پنج متری زیر زمین بدست آمده است. حقیقت دارد یا نه؟ ما نمیدانیم.

یکی از کشفیات باارزش دیگر برای دانشمندان، بدست آمدن کتیبهء باختری در سال ۱۹۹۳ از کاوشهای رباطك در شمال پلخمری میباشد. به عقیدهء دانشمندان این کتیبهء سنگی متعلق به قرن دوم میلادی با نام کنشکا دارای معلومات در بارهء تاریخ و دین کوشانیها میباشد و منتج به یك تجدید نظر کلی پیرامون عصر کوشانیها شده میتواند.

ما هرگز نخواهیم دانست که دقیقاً چه چیزهایی ازین ساحات ناپدید گردیده است. اما چیزیکه نهایت ما را به تشویش می اندازد از بین رفتن مدارك و شواهد علمی این ساحات است که هیچگاه قادر به کشف آن نیستیم. این ضایعه جدی و جبران ناپذیر است. زیرا آفرینشهای هنری هرگز در خلاء بوجود آمده نمیتواند. اگر چیزی دربارهء زنده بودن یك فرهنگ قدیمی باید دانسته شود، آنست که آثار باید در محلشان مورد مطالعه قرار گیرد. در مورد بسیاری از ساحات باستانی افغانستان دیگر این امکان از بین رفته و در نتیجه کارهای علمی صدمهء اعظمی را می بیند. یکی از خصوصیات بی نظیر موزیم کابل آن بود که تمام کلکسیونهای آن در اثر کاوشهای علمی بدست آمده و مورد تحقیق قرار گرفته بودند که همین امر و نیز این مسئله که بیشتر آثار آن بیمثال و بینظیر بود، میتوانست نه تنها در درك بهتر تاریخ و فرهنگ افغانستان، بلکه میراثهای فرهنگی جهان نیز ممد و مفید ثابت گردد.

تاراجگران و چپاولگران هیچ نوع احساس تقصیر و پشیمانی نمی نمایند. آنها فقط بخاطر پول این کار را انجام میدهند. خارجیانیکه به ارزشهای تاریخی و فرهنگی افغانستان آگاهی دارند و ارزش تجارتی

آثار را میدانند ازین انگیزه های پولپرستی افراد استفاده مینمایند. معامله گران فاقد پرنسیپ با درنظرداشت آرزوهای کلکسیونرهای بین المللی هم آهنگ با حرص نوظهور غارتگران و اجنتهای افغان شان عمل میکنند که با شبکه های قویاً سازمانیافته و خطرناك بین المللی آثار مسروقه در ارتباط اند که کارمندان فاسد ادارات دولتی در سطوح مختلف را نیز شامل میگردد و از پاکستان تا اروپا، جاپان و امریکا این عملیات را انجام میدهند.

بخاطر بررسی و حل ریشه ای پرابلم، واقعیت این است که ادارات دولتی مسوول افغانستان به ندرت مردم را تشویق مینمایند تا متوجه میراثهای غنی افتخار آمیزشان شوند. حلقه های علما و دانشمندان ندرتاً دانش شانرا با مردم شریك میسازند؛ به شاگردان مکاتب در هیچ جایی در مورد غنای فرهنگی گذشتهء شان چیزی آموخته نمیشود. در زمانه های قبل از جنگها در کشور، عدهء محدود جوانان در فکر دیدار از موزیم کابل بودند و اکنون تمام نسل جوان در خارج از کشور در زندگی جلای وطنی زیست مینماید و هیچ چیزی در بارهء مفاهیم و ارزشهایی که زمانی در کشورشان وجود داشت، نمیداند.

این یك شکست جدی بشمار میرود و نسبت عدم موجودیت یك استراتیژی ملی هیچ یك از مردمان مسلکی تحصیل یافته به تنهایی و بدون وجود درك و همدردی افکار عامه امیدی را در شرایط موجود برای بهبود، دیده نمیتوانند. در بسیاری موارد ضرورت ارتقای آگاهی مردم از میراث فرهنگی نسبت دریافت منابع مالی مشکل به نظر میرسد. در سائر کشورها هنگامی که انکشاف سریع اقتصادی، شهر نشینی و منازعات داخلی باعث میگردد تا نسبت به اهمیت آثار فرهنگی بی

اعتنائی صورت گیرد ، گروههای مختلفی جهت جلوگیری از انهدام آثار فرهنگی و تاریخی تشکیل گردیده است. آیا ما میتوانیم از آنها بیاموزیم؟ امکان تدویر یك سلسله میتنگها و ورکشاپها به منظور اتخاذ تدابیر در تمام سطوح مطابق نیازمندیهای موجود باید فعالانه در نظر گرفته شود.

ارتقای آگاهی افکار عامه مسلتزم آنست تا باشندگان محلی را با متخصصین ساختمانی، پلانسازی و میحط زیست و کارمندان دولتی، سازمانهای غیر حکومتی، گروههای ماین پاکی، دونرها و متخصصین بین المللی را با هم یکجا سازیم. اگر علاقمندی برای تغییر آگاهی در عمل پیاده شود ، در آنصورت پرسونل تحصیل یافته باید آمادگی را در زمینه رویدست گیرند.

بدون تردید موانع موجود است. زیرا تعدادی افراد در دستگاه دولتی، سازمانهای غیر حکومتی، مجامع دونر یکسان از جدی بودن خطر امحای میراثهای فرهنگی آگاهی ندارند و به مسایل فرهنگی بحیث اولویتهای قدمه های پایین مینگرند. حتی برخیها کاملاً مخالف به مصرف رسانیدن بودجه جهت حفظ و گسترش فعالیتهای فرهنگی بوده و کمکهای عاجل بشری را در سر لوحهء ارجحیت خود قرار داده و درین زمینه پول را بمصرف میرسانند. بنابرین جای مسرت است تا از بعضی استثناءات یاد آوری نمایم و از برخی مؤسسات ماینزدایی و مرکز اسکان بشر ملل متحد -هبیتات- جهت کمکها و حمایت مکررشان در عرصهء فرهنگ، قدر دانی نماییم.

بهر صورت باید افغانهایی را نه تنها در داخل افغانستان بلکه در اروپا، امریکا و پاکستان جستجو کنیم که یك دید روشن و علاقمندي

به میراثهای فرهنگیشان دارند و مبارزهء نیرومندی را براه اندازند. این یك ضرورت مهم است. تنها قانون و پروگرامهای تربیوی بدون رهبری علاقمند هیچگونه مؤثریت نخواهد داشت.

یکی از عوامل مثبت آنست که مؤسسات بین المللی پیشقدم شده و حاضر اند تا در زمینه کمك نمایند. این مؤسسات شامل یونسکو، شورای بین المللی موزیمها (آیکوم)، مرکز بین المللی حفاظت و ترمیم ملکیت فرهنگی (آیکروم)، علاوتاً یك گروپ انجمن مسلکی جاپان میباشد. به گونهء مشابه به تاریخ ٨-١٢-١٩٩٧ کمیتهء جهانی میراثهای فرهنگی مربوط به یونسکو قطعنامه ای را پیرامون میراث فرهنگی افغانستان به تصویب رسانید و در آن از تهدیدهای متوجه به میراثهای فرهنگی افغانستان ابراز نگرانی شده و از مقامات خواسته شده تا این میراثها را محافظت نمایند و از مجامع بین المللی مطالبه می نماید تا تمام امکانات لازم را در اختیار بگذارند. راههایی را باید جستجو کرد تا ازین اسلحه استفاده کرده و علاقمندیها را بکار بندیم.

دفاع و تبلیغ به استقامتهای مختلف، بنا برین در صدر نیازمندیها قرار میگیرد. بدین هدف انجمن حفظ میراثهای فرهنگی افغانستان (SPACH) در سال ١٩٩٤ در اسلام آباد با عضویت افغانها و شخصیتهای بین المللی تشکیل شد. هدف ابتدایی سپك - SPACH آن بود تا تبادل اطلاعات و ارتباط با سازمانها، مؤسسات و اشخاص انفرادی در داخل و خارج کشور را شریك نماید و با همکاری اعضای خویش توانست یك کتلاك عکاسی از وضعیت موزیمها، ساحات باستانی، آبدات تاریخی، آثار و معماری را تهیه نماید. تسهیلات امنیتی عاجل را برای موزیم در کنار تثبیت و راجستر آثار باقیمانده

آن روی دست گرفت. هیأتهای سروی و بررسی را کمک مینماید. ارتباطات وسیع همگانی را از طریق همکاری با مطبوعات و مبلغین عامه انکشاف میدهد. در سال ۱۹۹۷ انجمن حفظ میراثهای تاریخی و فرهنگی افغانستان APHECHA متشکل از شخصیتهای مسلکی افغان با وزارت پلان در کابل ثبت و راجستر گردید.

تطبیق واشاعهء قانون:

به منظور حفظ ملکیتهای فرهنگی در افغانستان به سویهء بین المللی بارها سروصداها براه انداخته شد. فرستادهء خاص ملل متحد در امور حقوق بشر برای افغانستان هنگام ارائهء راپور به کمیسیون خاص حقوق بشر ملل متحد بصورت دوامدار از تاراج و چپاول میراثهای فرهنگی کشور بحیث تخلفات اساسی حقوق بشر یاد آوری نموده است. در ۱۳ فبروری ۱۹۹۷ اسامبلهء عمومی ملل متحد در قطعنامهء مربوط به افغانستان ارتباط مستقیم را بین ملکیت فرهنگی و صلح تأکید نموده و به ادامهء تکرار تقاضاهای خویش بموافقهء گروههای افغانی مطالبه نموده است تا اقدامات مناسب را بمنظور امتناع، جلوگیری و توقف کامل تمام اشکال دزدی و استفادهء ناجایز و هر عمل دیگری که علیه میراث فرهنگی ملت افغان صورت میگیرد، بعمل آورند.

حکومات گذشتهء افغانستان درین زمینه کاملاً اقدامات مناسبی را به عمل آوردند. موزیم کابل یك عضو کامل شورای بین المللی موزیمها بود و از تمام قوانین و مقررات مطابق معیارهای بین المللی که توسط این شوری به خصوص در مورد احترام به مقررات گمرکی و ضبط و مصادرهء بدون تاوان آثار مشکوك و بدون سند پیروی کرده و آنرا در

عمل پیاده مینمود. قانون حفظ آثار تاریخی و فرهنگی به صراحت اظهار داشته است که آثار منقول و غیر منقول که کاوش گردیده و یا در زیر زمین قرار دارند، متعلق به مردم افغانستان بوده مردم و حکومت مسؤولیت حفظ آنهارا دارد. قانون متذکره هرنوع تغییر در ساختمان را ممنوع قرار داده و مؤسسات ساختمانی را مکلف ساخته است درصورتیکه به آبده ای تاریخی و ساحه ای باستانی هنگام اجرای کار صدمه میرسد، مجبور است تا دریافت چارهء اساسی، کار را متوقف سازد. معبد کوشانیهای سرخ کوتل نزدیك پلخمری بعد ازینکه هنگام اعمار سرك دریافته شد که سنگهایی با نوشته های یونان در آنجا موجود است، بصورت علمی مورد کاوش قرار گرفت.

برعلاوه قانون حکم نموده است که آثار تاریخی دریافت شده در زمینهای شخصی، ملکیت مردم بوده و افراد حق تصرف در آنرا ندارند. البته برای آثار کوچك همیشه قابل تطبیق نیست. اما میتواند موفقیت دراماتیك را در قبال ساحات بزرگ نظیر خزینهء میرزکه داشته باشد. هر چند میرزکه نشان داد که چگونه تطبیق قانون علیه فعالیتهای غیر قانونی به شکست مواجه شد. درین قانون مطالب مهمی در رابطه با مخالفت با تجارت آثار دزدیشد گنجانیده شده است. خبر کشف تصادفی کتلهء بزرگ مسکوکات مکشوفه از یك چاه در قریهء میرزکه در ۵۳ کیلومتر شمالشرق گردیز، ولایت پکتیا در ماه می ۱۹٤۷ به کابل مواصلت نمود. هیأت اعزامی موزیم ملی بمنظور بررسی ساحه قادر بر کشف ۱۳ هزار مسکوکات هندی، یونانی، گریکو-باختر، اندوگریك، اندویتی، اندو- پارتی و کوشانی گردید که تاریخ آن از قرن چهارم پیش از میلاد به اوایل قرون میلادی تعلق میگرفت. تطبیق قانون موضوعه

باعث توقف جمع آوری غیر قانونی مسکوکات در میرزکه گردید.

حمله‌ء دوم بر میرزکه در سال ۱۹۹۲ زمانی صورت گرفت که مردمان مستقر در اطراف قریه بطور دسته جمعی فیصله کردند تا حفریات را به نحوه‌ء بسیار سیستماتیك از سر گیرند. یك کمیته‌ء ۱۲ نفری تشکیل گردید تا از کاوش سرپرستی نموده و مذاکرات را با معامله گران پاکستانی به پیش برده و توزیع منافع بدست آمده از فروش آنها را در میان قریه بدوش داشته باشند. مردم قریه هر کدام ۵۰ هزار روپیه‌ء پاکستانی بمنظور مصارف حفریات چون خریداری یك جنراتور، واتر پمپ و نیروی بشری سرمایه گذاری کردند. نتیجه بالاتر از توقع بود. قرار گفته‌ء یکی از سکه شناسان بر جسته‌ء برتانیوی، خزینه‌ء میرزکه یکی از بزرگترین دفینه های مسکوکات است که توسط بشر صورت گرفته است. این خزینه متشکل از دو تا سه تن مسکوکات طلایی، نقره ای و برونزی، بر علاوه قرار گزارش در حدود ۲۰۰ کیلوگرام اشیای طلایی و نقره یی چون زیورات، جامها، و مجسمه ها بودند که به بسیار سرعت توسط دستان کلکسیونرها و معامله گران خارجی پیش از آنکه توسط دانشمندان تثبیت هویت و مطالعه شوند، ناپدید گردیدند.

این آثار با یك قیمت گران و عظیم توسط معامله گران در پشاور و اسلام آباد بفروش رسانیده شد. اما یك مقدار بسیار ناچیز پول حاصله از آن به میرزکه برگشت. در حقیقت سرمایه گزاران اصلی به مشکل توانستند مصارف شانرا جبران کنند و نفع ناچیز از آن بدست آوردند. این عمل باعث ایجاد و اختلاف و تفرقه‌ء شدید میان اهالی قبیله گردید.

مداخله‌ء رسمی و دولتی طوریکه در سال ۱۹٤۷ صورت گرفته بود،

بعمل نیامد و حتی هیچ نوع مراقبتی از طرف دولت امکان نداشت. اگر چه حکومت پروفیسور ربانی به انستیتوت باستانشناسی هدایت داد هیأتی را به منطقه اعزام نمایند تا جلو کاوشها را بگیرد. مدیر باستانشناسی یاد آوری نمود که اداره‌ء حکومتی در پکتیا به قدری ضعیف بود که نتوانست یك تعداد سربازان را جهت امنیت هیأت باستانشناسی تدارك نماید. در سال ۱۹۹۷ کاوشها متوقف گردید. طالبان مدعی اجرای آن شدند. اما واقعیت اینست که ناتوانی سرمایه گذاران امور کاوشی در اثر قلت و کمبود بودجه جهت فعال نگهداشتن جنراتور و کرایه‌ء مزدور کار و مهمتر از همه انکشاف اختلافات میان مردمان قبیله در نتیجه‌ء تقسیم عایده از کشفیات، علت اصلی آن بوده است.

باز هم برمیگردیم به اینکه چگونه عمل قانونی را به منظور جلوگیری و ممانعت از صدمه رسیدن به آثار و حد اقل سازی تخریب ساحات باستانی بکار بریم. با تاسف به این واقعیت مواجه میشویم که ادارات افغانی کنترول بسیار ساده را بر فعالیتهای غیر قانونی خارج از حوزه‌ء قوانینشان ندارند. اعلامیه های دولتی متداوم مبتنی بر حمایت از ملکیتهای فرهنگی تأثیر ملموسی نداشته است. طالبان تمام قوانین نافذه توسط حکومتهای قبلی را ملغی اعلام نمودند. اما ابلاغیه هایشان جهت بازداشتن از نگهداری آثار تاراجشده و اعلام ساحات باستانی تثبیت دارائی عامه مطابق به قوانین گذشته صورت میگیرد. چند اثر مصادره گردید. ولی عکس العمل در پاسخ به اعلامیه های آنها غرض باز گردان آثار موزیم ارایه نگردیده است. آنها بعوض مکافات، تطبیق جزای شرعی وعده میدهند. حرص و طمع کاوشگران ادامه دارد. محض

ابلاغیه های فاقد ضمانت اجرائیوی، میتواند نتائج معکوس ببار آورد.

اداره‌ء کابل در مورد کاوشهای غیر قانونی در غوچك جلال آباد که از طریق رادیوی بی بی سی در زمینه تبلیغات صورت گرفت، از طریق رادیوی شریعت از همه‌ء مردم مطالبه نمود که آثار باستانی به مردم تعلق دارد و اشیاییکه بدست میآید باید به مقامات دولتی تسلیم داده شود. یك هفته بعدتر از نشر اعلامیه، همه چیز در این ساحه ناپدید گشت.

علاوه تاً، مشکلات هنگامی تشدید میگردد که به این واقعیت برمیخوریم طالبانی که دارای تحصیلات عالی نیستند، از درك تفاوت بین فرامین مربوط به ممنوعیت تصاویر معاصر انسان زنده و فرمان مساویاً الزام آور اعلام مجازات سرقت، غصب و صدمه رسانیدن به میراث ملت، عاجز اند. در همین رابطه بعنوان مثال میتوان اظهارات یك قوماندان طالب را ذکر کرد که حین محاصره‌ء ولایت بامیان، بتاریخ ۱۹۹۷/٤/۱٦ اعلام داشت که پس از فتح وادی بامیان، "بتهای" بودا را منفجر خواهد کرد. در قبال عکس العملهای شدید جامعه‌ء بین المللی، سر منشی سازمان ملل متحد و مدیر عمومی یونسکو، بتاریخ ۲۸ اپریل همان سال ستاد عالی فرماندهی طالبان در قندهار بیانه ای را انتشار دادند که انفجار بودای بامیان را رد نموده و مکرراً تعهد سپردند که تمام میراثهای باستانی را محافظت مینمایند. در مورد اینکه آیا صفوف طالبان بصورت کامل و درست محتوا و فحوای پیامهای آنانرا درك میکند یا نه، مسئله‌ء مایه‌ء تشویش دیگریست.

بنابرین واضح است که عدم موجودیت اداره‌ء مؤثر و مسؤول در افغانستان مشکلات و پرابلمهای زیادی را بوجود آورده است که تا

زمان تأسیس یك حکومت باثبات مرکزی حل آنها تقریباً ناممکن خواهد بود. لذا ضرور است پرسیده شود وقتیکه آثار از کشور بیرون میشود، چه باید صورت گیرد؟ همچنان موانع مشابه در سطح بین المللی موجود است. تعدادی از سازمانها و ادارات دولتی مسلکی آماده هستند تا در کشف آثار مفقود شده همکاری کنند. اما بخاطر آن که افغانستان به کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو در مورد جلوگیری و ممانعت از انتقال و رد و صدور غیر قانونی ملکیتهای فرهنگی امضاء نه نموده است، نمیتوانند کاری بکنند. تلاشها در مورد تقاضا از حکومت ربانی بمنظور الحاق به آن نسبت ورود طالبان به صحنهء سیاسی کابل به موفقیت نینجامید. تاکنون طالبان مورد شناسایی ملل متحد قرار نگرفته، لذا در زمینه کار بیشتری صورت گرفته نمیتواند.

حتی بدون داشتن حمایت قانونی کار زیاد و بیش از حد ضرورت است تا احساس حقوقدانان، قضات و مراجع گمرکی در مورد اینکه در افغانستان چه میگذرد، برانگیخته شود. قوانین پیچیدهء کشورهای غربی نتایج مغشوشی را بدنبال دارد. در اکتوبر ۱۹۹۷ یك دادگاه بریتانوی فیصله کرد اگر دو پارچه عاج بگرام در تصرف گمرك داخل بریتانیا شود آنها نظر به پیمان تجارتی اتحادیهء اروپا مبنی بر حمایت از فیلها مورد مصادره قرار خواهند گرفت. درین فیصله هیچگونه تذکری درین باره که آثار متذکره دارای قدامت یك هزار ساله است و از موزیم کابل به سرقت رفته است، بعمل نیامده بود. مالك پاکستانی آثار، آنها را دو باره به پاکستان برگشتانده و اکنون در صدد جستجوی راههای دیگر بدست آوردن پول این آثار به تاراجرفته، میباشد.

بدینگونه در کوتاه مدت حداقل مسؤولیت آغاز اقدامات وسیع

متنوع در میان مقدار زیاد اشخاص و افراد ذیربط به افغانان انگیزمند، راجع میگردد. علی الرغم محتوای غم افزای این مقاله باز هم امکان اتخاذ اقدامات عاجل است تا بتوان تهداب و زیربنایی بوجود آورد که بتوان برنامه های پرمحتوایی را بر آن اعمار کرد. این اولیتها رامیتوان ذیلاً بر شرد.

اولویتها

احساس دفاع

در میان مسؤولین افغان در تمام سطوح از طریق:

- تماس انفرادی،
- سمینارها و ورکشاپها،
- نشرات در مورد جنبه های مشخص.
- تشویق ادارات رسمی افغانستان در زمینهء قبول مسؤولیتهایشان در مورد تدارك و تهیهء وسایل و تجهیزات اساسی در بخشهای مختلفه.
- طرح معیارها و پالیسیهای جدید جهت اطمینان به آماده نمودن ستراتژیها و ابتکار حل پرابلمها بر اساس اعمال سازنده و جمع آوری ارقام تازه و ضروری غرض تطبیق معیارها و پالیسیهای مطروحه.
- جلوگیری از بیجا شدن ملکیتهای فرهنگی در یك محل نامناسب.
- گنجانیدن موضوعات مربوط به میراثهای فرهنگی در نصاب

تعلیمی مکاتب.

- تشویق در مورد تربیهء کادرها تا خدمات ترمیماتی و محافظتی را انجام دهند.

مجتمعات افغانی در داخل کشور باید تشویق شوند تا:

- گروپهایی را جهت براه اندازی علاقمندیهای ریشوی و ابتکارات سازماندهی نمایند.
- جلب همکاریهای روشنفکرانه و گروپهای عملیاتی از طریق ورکشاپها، ارائهء لکچرها، تدویر نمایشگاهها، پروگرامهای رادیویی و انتشار نشریه هایی ساده و عام فهم.

برای مجتمعات افغانی در کشورهای خارجی:

- تشخیص افغانهای صاحب نظر و دلسوز جهت براه اندازی کمپاین نیرومند علیه آثار بسرقت برده شدهء افغانستان که در کشورهای مقیمشان بفروش رسانیده میشود.
- تأمین ارتباط با ادارات تحقیقی کشورهای مقیم شان جهت برگشتاندن آثاریکه بصورت غیر قانونی توسط افغانها و یا خارجیان وارد گردیده است.

حکومتهای خارجی، سازمانهای غیر دولتی و دونرها وظیفه دارند تا:

- تعقیب و علاقمندی به اظهارات و اعلامیه های سازمانهای فرهنگی بین المللی.

- تحکیم و تقویت شبکه های تشویق کننده‌ء محافظت محیط زیست و میراثهای فرهنگی.
- برانگیختن آگاهی در مورد اینکه میراثهای فرهنگی دربهبود و تقویت کیفیت زندگی خدمت میکند.

جمع‌آوری معلومات:

- تثبیت افراد مسلکی و با انگیزه.
- جمع آوری ارقام مطمئن از ساحات و ملکیتهای فرهنگی.
- معلومات در مورد ضرورتهای عاجل ترمیماتی.
- تهیه و ثبت لست آبدات و ساحات.
- تعویض و پر نمودن آثار گمشده از کتابخانه ها.

انتشار معلومات:

- بکاربستن تمام وسایل اطلاعات جمعی، مجلات، نشریه ها، پوسترها، تلویزیون، رادیو، ارائه‌ء لکچرها، سمینارها و ورکشاپها جهت آگاهی افکار عامه به پیمانه‌ء وسیع در سراسر جهان.
- نشر مواد مطبوع ساده با تصویرها و معلوماتی خوب بزبانهای دری و پشتو.

تربیه‌ء کادرها:

- تثبیت و تعیین هویت کادرهای تربیه شده.
- طرح کورسهای اساسی برای کارمندان موزیم، آرشیف و ترمیم

سروی آبدات تاریخی.

- تشویق مطالعهء زبان انگلیسی میان یك عده از افراد مورد نظر به منظور آشنایی با مواد و تجهیزات علمی و تحقیقی.
- همکاری با گروههای رضاکار محلی دفاع از میراثهای فرهنگی از طریق بهبود سازماندهی و بکار بردن وسایل تخنیکی.

تبادله متخصصین:

- از طریق شبکه های بین المللی به منظور بدست آوردن دورنماهای کارهای با اهمیت ترمیماتی.
- تهیهء یك جدول معلوماتی اشخاص و اسناد.

تدارك وجوه مالی برای همهء اهداف متذکرهء بالا:

جلب توجه به این اولویتها وقت زیادی را در برخواهد گرفت تا سایهء جو حاکم بیتفاوتیهایی را از میان بردارد که امروزه بر طرز تفکر اکثریتی را مکدر ساخته است که موانع را غیرقابل عبور یافته و معتقدند که تلاشهای انفرادی بیهوده است. مشکلات در واقعیت خیلی شگفت آوراست. اما تلاشهای کوچك میتواند ایجاد محیط دوستانهء مناسب را مبنی بر الهام افراد غرض آگاهی از گذشته و تداوم آن جهت دست آوردهای فرهنگی آینده فراهم نماید. ایجاد روشهای مثبت بسوی مراقبت از ملکیتهای فرهنگی باعث برانگیختن مراقبت از محیط ماحول گردیده و در فرجام منتج به احساس بیداری و آگاهی متنوع ملی در مورد فرهنگ و محیط میگردد که بطور انتخابی ذیلاً از آنها نام برده

میشود.

وضعیت موجود اولویتهای ساحات باستانی و آبدات تاریخی:

منبع معلومات کتلاکهای عکاسی سپك SPACH در باره‌ء آبدات تاریخی، ساحات باستانی آثار و مهندسی میباشد.

موزیمها:

موزیم کابل: وسیعاً در بین سالهای ۱۹۹۲-۱۹۹٦ تاراج گردید.

موزیم غیر منقول هده: در اثر جنگها در سال ۱۹۸۱ تخریب و از آن زمان به بعد مورد غارت قرار گرفت.

موزیم اسلامی غزنی: آثار مربوط به یك مقبره‌ء تیموری قرن ۱٦ در زمان جنگها به موزیم کابل انتقال داده شدند. اما تعمیر آبده نسبت عدم توجه در حالت انهدام قرار دارد.

موزیم هرات: در سال ۱۹۹٤ در بالا حصار هرات مجدداً گشایش یافت. اما آثار آن دقیقاً تنظیم نشده است.

افغانستان مرکزی:

بامیان:

مجتمع بودایی سده‌ء سوم الی هشتم میلادی بشمول مجسمه های بزرگ در حالت مناسب قرار دارد. نقوش دیواری در معرض حوادث طبیعی قرار گرفته و ایجاب توجه عاجل را مینماید.

غزنی:

تپه‌ء سردار مجتمع بودایی مربوط سده‌ء سوم - هشتم میلادی که

توسط ایتالویها کاوش گردیده در حالت انهدام قرار دارد.

مقبرهء سلطان محمود غزنوی (۹۹۸ - ۱۰۳۰م) که در حالت خوب قرار دارد.

قصر مسعود سوم دورهء غزنویها متعلق به قرن ۱۲ میلادی توسط فرانسویها حفریات گردیده بود، به غارت رفته است.

مینارهای عصر غزنویها (قرن ۱۲ میلادی) در اثر حوادث توجه عاجل را نیاز دارد.

مینار جام در ولایت غور اواخر قرن ۱۲ میلادی مربوط عصر غوریها: عوارض طبیعی ضرورت عاجل را به تحکیم، محافظت غرض جلوگیری از فرسایش مسیر دریا ایجاب مینماید.

شهرکابل:

مقبرهء تیمورشاه ۱۷۹۳م: عمارت بنا شده به شیوهء تیموریها، بصورت جدی در معرض ویرانی قرار دارد. باغ از بین رفته، کار ترمیم ساختمانی عاجل را ایجاب مینماید.

باغ بابر دورهء مغولی قرن ۱۷ میلادی: مقبرهء بابر (۱۵۳۰م) مسجد مرمری (۱۶٤٦م) در اثر جنگ صدمه دیده؛ پاویلون اعمار شده در ۱۸۸۳ یکجا با صدمات رسیده از جنگ و نابودسازیها، حرمسرای آن در اثر بمباردمان تخریب گردیده و باغ از درختان آن به منظور سوخت، برهنه گردیده است.

شهرکهنه: با یك سلسله ساختمان مربوط به قرون ۱۸ - ۱۹م دارای تزیینات گچی و حکاکی به سنگ توده ها تبدیل گردیده.

آرشیف‌ملی: قصر اعمار شده در سال ۱۸۹۱م که بین سالهای

۱۹۷۳ - ۱۹۷۸ برای آرشیف ملی ترمیم گردید. در اثر جنگها متحمل خساراتی شده است و در حالت خوبی قرار دارد.

بوستان سرای: که در سال ۱۸۹۲م اعمار گردیده و در سال ۱۹۰۱م به مقبرهء امیر عبدالرحمن تبدیل گردید. بعد از سال ۱۹۹۲ در اثر اقامت پوسته های امنیتی و عدم مراقبت به معرض ویرانی روز افزون قرار دارد.

گلستان‌سرای: حرمسرای اعمار شده در سال ۱۸۹۲م برای بوستان سرای: نسبت عدم مراقبت لازم و زمان بحیث دیپوی ترانسپورت استفاده میشد. در سال ۱۹۹۶ با مشوره های نادرست توسط شاروالی بدون تفاهم با ریاست حفظ آبدات تاریخی ترمیم گردیده است. گچبریها و تزیینات بیرون چوبی در حالت خوب، بعضی قسمتهای داخلی آن از بین برده شده است.

باغ‌بالا: قصر مربوط به سال ۱۸۹۳م که در سال ۱۹۶۶م مجدداً ترمیم گردیده، صدمات ناشی از جنگها که نسبتاً ناچیز بود، ترمیم شده بود. اما در اثر استفادهء گروههای سیاف از آن بحیث مهمانخانه و فعلاً مقر فرماندهی طالبان در معرض ویرانی قرار دارد.

قصرستور: ساخته شده در سال ۱۹۰۱م و افزایش الحاقیه ها در سالهای ۱۹۱۲-۱۹۱۵م در الحاقیهء وزارت خارجه. صالون آن در جون ۱۹۹۵ مورد نوآوری قرار گرفت.

مسجدشاه‌دوشمشیره: ساختمان مربوط به سال ۱۹۲۰ در عوض مسجد قرن ۱۶م: در حالت خوب محافظتی قرار دارد.

حومهء‌کابل:

مینارچکری: مینار بودایی قرون نخستین میلادی در اثر اصابت

راکتهای جنگ صدمه دیده بود. اما در اثر دلایلی که تا هنوز روشن نگردیده، در اپریل ۱۹۹۸ فرو ریخته است.

گلدره: مجتمع معبد و ستوپهء بودایی مربوط قرن ٤ میلادی: وسیعاً توسط قوماندانان محلی به منظور بدست آوردن آثار و تاراج آن، مورد کاوش قرار گرفته است.

چهلستون: یك قصر مربوط سال ۱۸۸۸م و در سال های ۱۹۰۵ و ۱۹۵۰ مورد تغییرات بعدی قرار گرفت. در اثر جنگها شدیداً صدمه دیده و به خاك توده تبدیل گشته است.

قصردارالامان: در سال ۱۹۲۳م بحیث مرکز حکومت ساخته شده است و جنگها شدیداً به آن صدمه رسانیده است.

تپهءتاج‌بیگ: قصر مربوط به سال ۱۹۲٤م کمتر صدمه دیده است.

پغمان: اقامتگاه تابستانی در سال های ۱۹۲۰م شامل ویلاها، تیاتر، هوتل که عمداً به خاك تبدیل گردیده که دلیل آن تا هنوز معلوم نیست. جنگها شدیداً به آن صدمه رسانیده است مسجد توسط مردم محل تحت باز سازی قرار دارد.

غرب افغانستان:

هرات:

مسجدجامع: در ۱۲۰۰ زمان غوریها ساخته شده و در قرن ۱۵ میلادی توسط تیموریها مجدداً ترمیم و از سال ۱۹٤۳ به اینطرف تجدید تزیینات میگردد. صدمات ناشی از جنگ ترمیم شده و بخوبی تحت مراقبت قرار دارد.

پل‌مالان: از سال ۱۵۰۶م موجود است جنگها به آن صدمه رسانیده و ترمیمات جنجال برانگیز (غیرفنی) بین سال ۱۹۹۴ - ۱۹۹۶ انجام یافته است.

مسجد و مزار امام فخر راضی: متعلق به قرن ۱۳م: جنگها آنرا تخریب نموده و ترمیمات نامناسب توسط افراد ثروتمند نا تمام مانده است.

مجتمع‌منارهای‌مصلی: قرن ۱۵م مربوط عصر تیموریها، مقبرهٔ گوهر شاد که قسمت زیاد کاشیهای گنبد آن در اثر جنگها از بین رفته. درختهاییکه در سال ۱۹۴۰م بحیث دیوارمحافظتی علیه بادهای ۱۲۰ روزهٔ ماههای جون تا سپتامبر غرس شده بود، از بین رفته است. از جملهٔ شش مینار موجود درین ساحه یکی توسط راکت از بین رفت و دو تای آن با وجود اصابت مستقیم راکت، زنده مانده اند. باوجود در معرض خطر قرار داشتن آنها نسبت موجودیت بعضی جنجالها کارهای ترمیماتی آنها معطل قرار داد شده است.

گازرگاه: زیارت مزین با کاشیها ساخته شده در قرن ۱۵م توسط تیموریها به صوفی، فیلسوف و شاعر قرن ۱۱م خواجه عبدالله انصاری وقف گردیده است. توسط مجاورین آن خوب نگهداری شده، مجسمهٔ سنگ مرمر یك حیوان در دروازهٔ ورودی توسط طالبان دور ساخته شده است.

حوض‌کرباس: در قریه غلوار در غرب شهر هرات با تزیینات داخلی به دورهٔ تیموری متعلق میباشد. توسط مؤسسهٔ داکار DACAAR -یك سازمان غیر حکومتی دنمارکی- ترمیم گردیده است.

زیارت‌محدث: مدرسه ومسجد قرن ۱۵م مربوط دورهٔ تیموریها که

به افتخار دانشمند قرن ۹م خواجه عبدالولید بنا گردیده است. در اثر جنگ به کلی صدمه دیده است. ترمیم گنبد بالای مقبره در سال ۱۹۹٤ توسط مؤسسهء داکار و به همکاری مردم آغاز گردید.

تخت‌ظفر: باغ تفریحی قرن ۱۵ دورهء تیموریها تا سال ۱۹٦٦ مورد استعمال قرار داشت. در سال ۱۹۹٤ بکلی لامزروع گردید. پلان تورن اسماعیل خان والی هرات در زمان مجاهدین به منظور احیای مجدد آن با ورود طالبان به شهر هرات در سال ۱۹۹۵ جامهء عمل پوشیده نتواست.

حوض‌چهارسوق: ذخیرهء آب عامه مربوط قرن ۱۷ م، خشك و در حالت انهدام قرار دارد.

شمال‌افغانستان:

آی خانم در نزدیك خواجهء غار در ولایت تخار یك شهر یونانی قرون ٤ - ۲ پیش از میلاد میباشد که توسط فرانسویها کاوش گردیده بود. تاراج منظم توسط بلدوزرها و حفر تونلها فعلاً در آن صورت میگیرد.

طلا تپه: نزدیك شبرغان: یك قبرستان کوشانی متعلق به قرن اول میلادی؛ حفریات مشترك باستانشناسان افغان-شوروی شش قبر را بیرون کرد که در حدود بیش از بیست هزار پارچه آثار طلایی بدست آمده بود. غارت دو قبر کاوش نشده در سالهای ۱۹۸۰ آغاز گردید.

سرخ‌کوتل: نزدیك پلخمری مجتمع مذهبی مربوط به قرن ۲ میلادی، معلوماتی از آن بدست نیست.

رباطك: نزدیك پلخمری یك معبد سلطنتی مربوط به قرن ۲ میلادی. کشف تصادفی سال ۱۹۹۳. در اختیار والی بغلان قرار دارد.

تخت‌رستم: نزدیك ایبك در ولایت سمنگان ستوپه و مجتمع بودایی مربوط قرون ٤ و ٥ میلادی مورد غارت و دستبرد قرار نگرفته است.

بلخ:

شهرکهنه: از کاوشهای مخفی ۱۹۹۵ ستونهای مشابه ستونهای یونانی آی خانم بدست آمده است که غرض اعمار خانه های شخصی از آنها استفاده صورت گرفته. راپورهای تأیید نشده از کشفیات بیشتری حکایت میکند.

مسجد نه گنبد: دوره‌ء ساسانی قرن ۹ میلادی: دیوار محافظتی در حالت انهدام و گچبریها در مسیر آبریزی قرار گرفته و یکی از کمانها در حالت خطرناك نسبت شکست مواجه شده است. ترمیم عاجل ضرورت دارد.

زیارت‌خواجه‌ابونصر پارسا: مربوط اواخر دوره‌ء تیموریها: قسمتی از کاشیهای گنبد آن توسط اصابت راکت بیجا گردیده. ترمیمات سال ۱۹۷٤ نسبت عدم مراقبت به خطر مواجه است. قسمت داخل آن نسبتاً قناعت بخش است. اعمار مسجد جدید در سمت جنوب دیزاین اصلی را از بین میبرد.

مدرسه‌ءسیدسبحان‌قلی‌خان: متعلق به اواخر قرن ۱۷ شدیداً در معرض انهدام قرار دارد.

مزارشریف:

روضه‌ء حضرت علی کرم‌الله‌وجهه: ساختمان عصر تیموری قرن ۱۵ م با تجدید تزیینات کاشیهای مدرن. ترمیم غیر فنی از سال ۱۹۹٤ به اینطرف در جریان است. چمن بزرگ آن مملو از خریطه های سمنت،

میزها و چوکیها میباشد.

تخته پل در غرب مزار: مسجد مربوط قرن ۱۹ م: قسمتهای بیرونی در حالت نسبتاً بدی قرار ندارند. اما رنگ آمیزیهای داخلی آن در معرض ویرانی قرار دارند.

حوض آقینه: به شمال اندخوی متعلق به حدود قرن ۱٦ م: گنبد ۱٦ متری بالای یك ذخیرهء آبی عمیق ۱٦ متری. جدیداً رنگمالی شده و در حالت خوبی قرار دارد.

امام خورد - سرپل: مربوط قرن یازده میلادی دوران سلجوقیها: دارای تزیینات داخلی و کتیبه های برجسته؛ خوب حفاظت شده است.

شرق افغانستان:

هده، در نزدیکی جلال آباد یك مجتمع ستوپه و معبد بودایی متعلق به قرن ۲ تا ۷ میلادی: در سال ۱۹۸۱ در اثر جنگها تخریب گردید؛ به صورت کل تمام آثار آن به تدریج از بین رفت. از آنچه که بحیث یك موزیم غیر منقول در حالت اصلی حفاظت میشد و اکنون چیزی از آنها باقی نمانده است.

غوچك: در نزدیکی جلال آباد، و بر اساس راپورهای واصلهء اخیر به طور کلی این ساحه مورد کاوش قرار گرفته و چیزی باقی نمانده است.

نمله: در غرب جلال آباد باغی متعلق بدوران مغلیه در سال ۱٦۱۰، بعلاوهء یك بنگلهء قرن بیست متعلق به باغ و قصر امیر حبیب الله. قصر در سال ۱۹۹٤ توسط یك سازمان غیرحکومتی افغانی بنام معروف به کمك سازمان غذا و زراعت جهان ترمیم گردیده است.

جنوب افغانستان:

وادی هلمند: قصر و بالاحصار زمستانی عصر غزنویها قرن ۱۲ میلادی در بست و لشکری بازار. کمان تشریفاتی بست قبل از جنگ ترمیم و تاکنون مزاحمت جدی در باره ء آن بدست نیامده است.

قندهار:

کتیبه ء سنگی آشوکا: در شهر کهنه ء قندهار یك کتیبه ء دو زبانه ء آرامیك و یونانی در حال اصلی خود مربوط به قرن ۳ ق.م. موجود است. معلوماتی از آن در دست نیست.

چهل زینه: یك زینه ء کنده از سنگ دارای چهل پته پایه مربوط قرن ۱۶ میلادی که به یك محوطه با کتیبه ای که به هدایت ظهیرالدین محمد بابر ساخته شده، منتهی میگردد. معلوماتی از آن در دست نیست.

مقبره ء احمدشاه بابا (۱۷۷۲م): در خارج با مهندسی نهایت استادانه و نقاشیهای داخلی میباشد که در حالت خوب قرار دارد.

مقبره ء میرویس نیکه (۱۷۱۵م): در سال ۱۹۳۰م مطابق مقبره ء احمدشاه ساخته شده است. دارای مهندسی خوب بیرونی و نقاشی داخلی میباشد که اطراف آن توسط باغ کوکران احاطه شده و خوب محافظت گردیده است.

Mausoleum Ahmad Shah Durrani (d.1772): elaborate exterior and painted interior; well-maintained

Mausoleum Mir Wais Baba (d.1715): 1930s building modeled on Ahmad Shah mausoleum; exterior + elaborate interior painting + surrounding Kohkaran gardens well-maintained

HAUZ-I-AQUINA, n./Andkhoi, ca.16th c.: 16 m. stepped dome over 16 m. deep circular reservoir; newly whitewashed, good condition

IMAM-I-KHORD, Sar-i-Pul, 11th c. A.D. Seljuk: very elaborate interior decoration and inscriptions; well-maintained

ZIARAT-I-BABA HATEM, w./Balkh, 12th c. A.D.: good condition

EAST

HADDA, nr. Jalalabad, 2nd-7th c. A.D. Buddhist stupa/monastery complex:
war damaged 1981; constantly plundered since; totally denuded of all statuary left in situ as site museum

GHAUCHAK, nr. Hadda, Buddhist: most recently reported extensive clandestine digging at unexcavated site

NIMLA, w./Jalalabad, 1610 A.D. Moghul garden + 20th c. Amir Habibullah bungalow: garden cascades + bungalow restored 1994 by MARUF (Afghan NGO) with FAO assistance

SOUTH

HILMAND VALLEY, 12th c. A.D. Ghaznavid winter citadel and palaces at Bost and Lashkargah: ceremonial Bost arch restored pre-war; no serious disturbance reported

KANDAHAR

Ashoka Rock Edict, Old City Kandahar, 3rd c. B.C.: bi-lingual Greek-Aramaic inscription left in situ; no information

Chihlzina, Old City Kandahar, 16th c. A.D.: forty steps leading to rock-cut chamber with inscription ordered by Emperor Babur; no information

RABATAK, nr. Pul-i-Khumri, 2nd c. A.D. royal sanctuary: 1993 accidental finds in possession Governor of Baghlan

TAKHT-I-RUSTAM, nr. Aibak, Samangan Prov., 4th-5th c. A.D. Buddhist stupa/monastery complex: not looted or plundered

BALKH

Old City: 1995 clandestine digging uncovered fluted columns similar to Greek columns at Ai Khanoum, taken for construction private dwelling; unconfirmed reports many other finds

Masjid-i-Noh Gumbad, 9th c. Samanid: protective roof deteriorating, carved stucco weather-worn, one arch dangerously cracked; remedial attention urgently needed

Shrine of Khwaja Abu Nasr Parsa, late Timurid: small section tiles on dome displaced by rocket hit; 1974 restoration suffering from lack of maintenance, interior satisfactory; unauthorized construction of new mosque attached to south facade destroys original design

Madrassa of Sayid Subhan Quli Khan, late 17th c.A.D.: severely deteriorated

MAZAR-I-SHARIF

Shrine of Hazrat Ali, 15th c. A.D. Timurid structure, modern tile redecoration: ill-conceived restoration work in progress since 1994; spacious lawns filled with cumbersome cement tables, chairs and benches

Takht-i-Pul, w./ Mazar, 19th c. A.D. mosque: exterior in tolerable condition; elaborate painted interior rapidly deteriorating

urgent remedial work delayed due to controversies

Gazargah, 15th c. A.D. Timurid tile-decorated shrine dedicated to 11th century Sufi poet/philosopher Khwaja Abdullah Ansari: well-maintained by Brotherhood; marble stone animal figure at entrance removed by Taliban

Hauz-i-Karbaz, Ghalwar village, w./Herat, Timurid interior decoration: restored by DACAAR (Danish NGO)

Ziarat-i-Muhaddis, 15th c. A.D. Timurid mosque/madrassa dedicated to 9th c. scholar Khwaja Abdu Walid: totally destroyed by was damage; restoration of dome over grave was considered in 1994 by DACAAR as a community service

Takht-i-Safar, late 15th c. Timurid pleasure garden: still flourishing 1966; totally barren 1994; plans for renewal by mujahideen Governor Ismail Khan not realized before arrival of Taliban September 1995.

Hauz-i-Chahr Suq, 17th A.D. public reservoir: dry, deteriorating

NORTH

AI KHANOUM, nr. Khwaja Ghar, Takhar Prov., 4th-2nd c. B.C. Greek city: French excavations; systematic looting using bulldozers, tunnels

TELA TEPA, nr. Shibarghan, 100 A.D. Kushan necropolis: Afghan-Russian excavation of six graves recovered 20,000 pieces gold; looting of two unexcavated graves began 1980

SURKH KOTAL, nr. Pul-i-Khumri, 2nd c. A.D. religious complex: no information

KABUL VICINITY

Minar-i-Chakari, early A.D. Buddhist pillar: war damaged from rocket; collasped for as yet unknown reason March 1998

Guldara, 4th c. A.D Buddhist stupa - monastery complex: extensively damaged by local commander in search of plunder

Chihlsitoon, 1888 palace remodelled ca. 1905 + 1950s: heavy war damage, mostly rubble

Qasre Darulaman, 1923 government centre: extensive war damage

Tepe Taj Beg, 1924 palace: undamaged

Paghman, 1920s summer resort: villas, theatre, hotel purposefully razed to the round for reasons still unclear; Taqi Zafar (Victory Arch), major war damage; mosque, under reconstruction by local community

WEST

HERAT

Masjid-i-Jami', 1200 A.D. Ghorid portal + 15th c. Timurid restoration + redecoration since 1943: minor war damage repaired; well-maintained

Pul-i-Malan, extant in 1506: war damaged; controversial restoration 1994-1996

Mosque/Mazar-i-Imam Fikhri Raza, 13th c. A.D.: war damaged; inappropriate restoration by wealthy individual abandoned

Musalla Complex, 15th c. A.D. Timurid: Gawhar Shad mausoleum, extensive loss of tilework on dome due to purposeful wartime felling of trees planted in the 1940s as a protective shield against destructive 120-day winds that blow from June-September; of six minarets, one destroyed by rocket, two survived direct hits by rockets, but all list dangerously;

KABUL CITY

Mausoleum Timur Shah (d.1793):
Timurid-style building seriously deteriorating; gardens obliterated; urgent structural repairs required

Bagh-i-Babur, 17th c. Moghul: tomb Emperor Babur (d.1530) + marble mosque (1646), minor war damage; 1883 pavilion, major war damage and vandalism; haramserai, destroyed by bombing/rockets; gardens, denuded for firewood

Old City: 18-19th century serais and residences with ornamental stucco and wood carvings mostly reduced to rubble

National Archives, 1891 palace restored for Archives 1973-1978: minor war damage repaired; well-maintained

Bostan Serai, 1892 palace converted 1901 to Amir Abdur Rahman mausoleum: major deterioration since 1992 through neglect and occupancy by security personnel

Gulistan Serai, 1892 haremserai for Bostan Serai: poor maintenance while used as Transport Depot; 1996 ill-advised repairs by Municipality without consulting Historical Monuments Department; carved stucco and wood exterior decoration in good condition, some interior features obliterated

Bagh-i-Bala, 1893 palace restored 1966: minor war damage repaired; increasing deterioration under occupancy as Sayyaf guest house and Taliban militia headquarters

Qasre Stor, 1901, with 1912 + 1915 additions, adjunct to Foreign Office: audience hall extensively renovated June 1995

Shah-do-Shamshira Mosque, 1920s construction on site of 16th century mosque: well-maintained

CURRENT STATUS OF MAJOR PRIORITY SITES AND MONUMENTS

Information from the SPACH Photo Catalogue
of Monuments, Sites, Artifacts, Architecture

MUSEUMS

Kabul Museum: Massively looted 1992-1996

Hadda Site Museum: War damged in 1981; totally plundered since

Islamic Art at Ghazni, in 16th century Timurid mausoleum: artifacts shifted to Kabul Museum during the war; building deteriorating through neglect

Herat: Reopened 1994 in citadel; good condition; collections unorganized

CENTRAL

BAMIYAN, 3rd-8th c. A.D. Buddhist complex: monumental statues, normal;
paintings, serious natural deterioration requiring immediate stabilization

GHAZNI

- **Tepe Sardar**, 3rd-8th c. A.D. Buddhist complex: Italian excavations, deteriorating
- **Mausoleum Sultan Mahmud Ghaznavi** (r.998-1030): well-maintained
- **Palace Sultan Masud III**, 12th c. A.D. Ghaznavid: French excavations, plundered
- **Minarets**, 12th c. A.D. Ghaznavid: natural deterioration requires immediate attention

JAM MINARET, Ghor Prov., late 12th c.Ghorid: natural deterioration; stabilization, protection against river erosion urgently required

**** TRAINING**

a - identify, assess and register trained personnel

b - design basic conservation, museum, archives, survey team courses

c - encourage English language study for selected personnel to provide access to advanced training and research materials

d - instruct community advocacy groups in organization and mobilization techniques

**** EXCHANGE EXPERTISE**

a - through international networks to gain broader perspectives on the significance of conservation work

b - develop a roster of resource persons and documentation

** **FUND RAISING** for all of the above.

Attention to these priorities will go a long way toward dispelling the shadow of indifference which now dims the thinking of a majority who see the obstacles as being so overwhelmingly insurmountable that individual efforts are useless. The challenges are indeed monumental, yet even small efforts can create friendly environments where the past may continue to inspire individuals for the benefit of future cultural achievement. Inculcating positive attitudes toward the care of cultural properties will stimulate concomitant care in preserving surrounding environments, leading ultimately to a nation strong in its awareness of the rich diversity of nature and culture exemplified by the following selection.

a - organize structured action groups to mobilize grassroots interest and initiatives

b - foster intellectual cooperation and action groups through workshops, public lectures, exhibitions, radio programmes, and publication of simple to read booklets.

- **Afghan communities abroad** to

a - identify Afghans with vision and charisma willing to lead vigorous campaigns in countries where Afghan stolen art is sold

b - encourage links with investigative authorities for the recovery of objects illegally imported by Afghans as well as foreign dealers

- **International governments, NGOs and donors** to

a - follow up on interest already expressed by international cultural organizations

b - consolidate networks fostering links between cultural and environmental preservation

c - stimulate an awareness that attention to the cultural heritage enhances the quality of life

**** INFORMATION GATHERING**

a - identify skilled, motivated individuals

b - collect reliable data on sites and properties

c - assess urgent conservation needs

d - prepare inventories and registers

e - replace lost library resources.

**** INFORMATION DISSEMINATION**

a - employ all types of media, magazines, journals, posters, TV, radio, public lectures, seminars and workshops to reach wide ranges of audiences worldwide.

b - publish simple, well-illustrated, informative reading materials in Dari and Pashto

ruled that if two Begram ivories held up by customs entered Britain, they would be liable for seizure under a European Union trade ban designed to protect elephant populations. No mention was made of the fact that these almost one thousand year old works of art were stolen from the Kabul Museum. The Pakistani owner took back the pieces and returned them to Pakistan so as to explore other means of cashing in on his ill-gotten loot.

Thus, for the short-term at least the burden to initiate a wide variety of actions among a wide variety of actors falls squarely on communities and concerned individuals, by motivated Afghans. Despite the generally gloomy tenor of this discussion there are immediate steps that can be taken to lay the foundation on which subsequent substantive programmes may be built. These are summarized in the following list of priorities.

PRIORITIES

** **ADVOCACY** among

- **Afghan officials** on all levels through
  - a - individual contact
  - b - seminars and workshops
  - c - publications on specific aspects.
- **Afghan official departments** to encourage them to
  - a - accept their responsibilities to
  - b - provide their concerned sections with basic amenities
  - c - formulate innovative criteria and policies assuring the preparation of strategies with creative solutions, based on reliable data.
  - d - facilitate constructive action according to the formulated criteria and policies
  - e - prevent misappropriation of cultural properties as accommodation for troops and depots for supplies
  - f - incorporate heritage themes in school curricula
  - g - encourage training of their personnel so as to enhance conservation and protection services.
- **Afghan communities inside Afghanistan** to

reminding all citizens over Radio Shariat that ancient objects belong to the nation and consequently new finds must be turned over to the authorities. A week later everything had disappeared from the site.

Furthermore, difficulties are exacerbated by the fact that the poorly educated Taliban militia do not understand the distinction between edicts banning modern human images and the equally binding edict promising punishment for theft, possession or damage to the nation's heritage. A case in point is the statement made on 16 April 1997 by a Taliban commander besieging Bamiyan vowing to blow up the Buddha "idols" after conquering the valley. Responding to vociferous international protests led by the UN Secretary-General and the Director-General of UNESCO, the Taliban high command in Kandahar issued a statement on 28 April denying any intention of harming the Buddhas, and confirming their commitment to protect all vestiges of the ancient heritage. Whether the rank and file in the militia fully understand the purport of their message is another, and worrisome, matter.

So it is clear the absence of effective responsible authority within Afghanistan causes immense and baffling problems almost impossible to solve until a recognized stable government is established. Therefore one must ask what can be done after the objects leave the country. Equally difficult hurdles exist internationally. Numbers of organizations and government departments specializing in the recovery of missing objects are ready to assist, but are unable to do so because Afghanistan has not signed the *1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*. Efforts urging the Rabbani Government to sign this instrument had not succeeded by the time the Taliban arrived on the scene. And now the Taliban are not recognized by the UN so these efforts can no longer move forward.

Even without this important legal support, much needs to be done to sensitize foreign lawyers, judges and customs officials to what is happening in Afghanistan. The sophisticated minutiae of western law are used with confounding results. In October 1997 a British court

collectors before they could be properly identified or studied by scholars. These finds were sold at enormous prices by dealers in Peshawar and Islamabad, but little of this money has returned to Mir Zakah. In fact, the original investors have yet to recover even their expenses, much less enjoyed a profit. This has caused considerable friction throughout the tribe.

Official intervention such as that which took place in 1947 was not even remotely possible in and after 1992 although President Rabbani's government did instruct the Institute of Archaeology to send a team to stop the digging. But, as the Director wryly noted, government's authority in Paktya at that time was so weak that even a regiment of soldiers could not have protected the archaeologists should they have gone on such a mission. By 1997 the excavations had ceased. The Taliban take credit for this, but the investors more accurately attribute the stoppage to the shortage of funds to run the generator and hire labour, and particularly to the potentially dangerous tensions that developed in association with the finds.

To return to the problem of how to apply legal action in stanching the hemorrhaging of objects and minimizing the insensate spoilation of sites. Sadly one has to face the reality that Afghan authorities simply have no control over illegal activities in areas outside their immediate jurisdictions, successive public announcements reiterating official commitment to the protection of cultural properties notwithstanding. The Taliban have abrogated all laws proclaimed by previous governments, but their edicts prohibiting possession of looted artifacts and announcements declaring ancient sites national treasures, echo the spirit of the former laws. A few items have been confiscated, but there has been no response to their edict demanding the return of objects. It promises punishment by Shariat Law, rather than a reward.

And the rapacity of the diggers continues. The mere articulation of edicts without recognized enforcement capabilities can be counterproductive. The Kabul authorities responded to a recent BBC report of new illegal digging at Ghauchak, near Jalalabad, by

construction projects if it was found that they endangered ancient sites. The grand Kushan temple at Surkh Kotal near Pul-i-Khumri was saved for scientific excavation in this manner after road builders unearthed blocks bearing Greek lettering.

Furthermore, the law decreed that antiquities found on private land were the property of the nation, not individuals. For small objects this could not always be enforced, but a dramatic enforcement success is provided by the case of the Mir Zakah Hoard. However, Mir Zakah also illustrates how enforcement of law against illegal activities has broken down; it also provides insights into the unscrupulousness of stolen art trading.

Word of the accidental discovery of masses of coins recovered from a well in the village of Mir Zakah, 53 kilometers north-east of Gardez, Paktya Province, reached Kabul in May 1947. Sent to investigate, representatives of the Kabul Museum recovered over 13,000 Indian, Greek, Graeco-Bactrian, Indo-Greek, Indo-Scythian, Indo-Parthian and Kushan coins dating from the 4th century B.C. to the early centuries A.D. Application of the antiquities law effectively terminated illegal collecting at Mir Zakah.

The second assault on Mir Zakah was made in 1992 when the tribe inhabiting the area collectively decided to resume excavations in a more systematic manner. A 12-member committee was formed to supervise excavations, carry out negotiations with Pakistani dealers and oversee the equitable distribution of profits. Individual tribal members invested Rs. 50,000 each to cover the costs which included the purchase and operation of a generator and a water pump, in addition to a large labour force.

The results were more than spectacular. According to a leading British numismatist, the Mir Zakah hoard is one of the largest ancient coin deposits in the history of mankind. It is composed of an estimated two to three tons of gold, silver and bronze coins, in addition to a reported 200 kilograms of silver and gold objects such as jewelry, cups and statues which quickly disappeared into the hands of foreign

Afghanistan's Cultural Heritage (SPACH) was formed in 1994 in Islamabad with international and Afghan membership. SPACH aims primarily to share information and foster contacts with organizations, institutions and individuals inside and outside Afghanistan. With the cooperation of its members it maintains a Photo Catalogue on the Status of Museums, Sites, Monuments, Artifacts, and Architecture. It installed emergency security facilities at the Kabul Museum and assists in the preparation of an inventory of remaining artifacts. It supports assessment missions and surveys. It promotes extensive public relations through liaison with the media and public lectures. In 1997 the Association for the Preservation of Historical and Cultural Heritage of Afghanistan (APHCHA), composed of Afghan professionals, was registered with the Ministry of Planning in Kabul.

Law Enforcement. International statements calling for protection of cultural properties in Afghanistan are frequently fielded. The UN Special Rapporteur on Human Rights in Afghanistan reporting to the UN Commission on Human Rights consistently equates looting and plundering among the nation's basic human rights violations. The 13 February 1997 UN General Assembly Resolution draws a link between cultural property and peace, and repeats earlier appeals calling on "all Afghan parties to take appropriate steps to prohibit, prevent and put a stop to any form of theft, pillage or misappropriation of, and any acts of vandalism directed against, cultural property of the Afghan nation."

Past Afghan governments did quite well in this regard. The Kabul Museum was a supporting institutional member of the International Council of Museums and abided by the international standards set by that body, particularly with respect to customs regulations authorizing confiscation without compensation of proscribed objects of doubtful or undocumented origin. The antiquities law unequivocally stated that movable and unmovable cultural property, excavated or still beneath the soil, belonged to the people of Afghanistan and that it was the responsibility of the people as well as government to protect that heritage. The laws prohibited structural changes to historical buildings, provided for the cessation of

residents together with building, planning, and environment professionals, as well as government officials, NGOs, deminers, international donors and experts. If awareness translates into an interest for action, then trained personnel must be ready to keep up the momentum.

Obstacles will undoubtedly surface, however, for numbers of individuals within government, NGO and donor communities, equally unaware of the seriousness of the threats to the vanishing heritage, tend to regard culture as a low key issue; some are openly hostile to the idea of expending funds on cultural properties when emergency humanitarian needs already exceed dwindling funds. It is a pleasure, therefore, to acknowledge notable exceptions, such as the supportive cooperation frequently extended by the demining agencies and the UN Centre for Human Settlements (UNCHS/HABITAT).

Nevertheless, Afghans with vision and charisma must be found not only in Afghanistan but also in Europe, the United States, and Pakistan who are willing to lead vigorous campaigns on behalf of these cultural issues. This is an important requirement for neither advocacy nor training will be effective without enthusiastic leadership.

One positive factor is that international bodies are primed, ready and anxious to assist. These include UNESCO, ICOM (International Council of Museums), ICOMOS (International Council of Monuments and Sites, ICCROM (International Centre of the Preservation and Restoration of Cultural Property), in addition to a group of professional associations in Japan. Similarly, on 8 December 1997, the World Heritage Committee of UNESCO adopted a *Resolution on Cultural Heritage of Afghanistan* expressing concern about threats to Afghan cultural heritage, inviting the authorities to safeguard that heritage, and calling upon the international community to provide all possible assistance. Ways must be found to follow up, harness and utilize this interest.

Advocacy in diverse directions, therefore, becomes a paramount necessity. To this end the Society for the Preservation of

scientifically excavated and thus contributed not only to the fuller understanding of Afghan history and culture but, because many pieces had no parallels elsewhere, to the heritage of the world.

The looters and plunderers evidence no feelings of guilt or remorse. They are consumed with a lust for money, an obsession fueled by outsiders who do have a highly developed appreciation for Afghanistan's artistic heritage, as well as for its commercial value. Unprincipled dealers catering to the desires of international collectors operate in concert with the newly developed selfish greed of the looters and their Afghan agents who are linked to tightly organized and dangerous international stolen art networks, which include corrupt officials, on many different levels, from top to bottom, operating from Pakistan to Europe, Japan and the USA.

Contributing to the root of this problem is the fact that Afghan institutions seldom encourage ordinary citizens to take pride in their heritage. Scholars seldom share their knowledge with the general public; school children are nowhere taught about the richness of their past; few mature adults ever thought of visiting the Kabul Museum before the war and now a whole generation has grown up in exile without the slightest conception of the wonders that once existed in their country.

This is a serious failing for no national strategy, nor any number of trained professionals can hope to improve the current situation without an understanding and sympathetic public. In many ways, the need to raise the attention of the public is more challenging than the need to find resources. Diverse teams of concerned individuals and groups have been formed to combat the deterioration of cultural and historic environment in other countries when rapid economic development, urbanization and civil strife diverted attention away from cultural sites. Can we learn from them? The possibility of holding a series of meetings and workshops to identify options for action at all levels needs to be actively considered.

Raising public awareness will involve bringing concerned local

selfish gain. It was the duty of all good citizens, he announced, to assume responsibility for the return of looted objects, and he urged them to hand over artifacts to the newly established National Commission for Return and Preservation of Cultural and Historical Heritage of Afghanistan which offered a small reward in token of good citizenship. Over 1500 objects were thus recovered.

These were of course only a small portion of the missing objects, but it indicated that such appeals can be effective and are definitely worthwhile because many pieces are being spirited away from archaeological sites systematically plundered by clandestine excavators. Ai Khanoum in Takhar Province, the old city of Balkh, and Hadda in Ningrahar are but three prime examples.

Fantastic rumours of massive quantities of gold being wrenched from hitherto unreported sites also circulate. One such near Qaisar in Faryab Province is reputed to have been the seat of the 11th century Sultan Sanjar where his golden crown set with jewels, a jewelled silver decanter, a plethora of statues, vessels, lapis lazuli and two kilograms of gold dust were reported to have been taken from diggings that probed twenty-five meters below the surface. True? We do not know.

Of inestimable value to scholars, however, is the 1993 Bactrian inscription dug up at Rabatak north of Pul-i-Khumri. Experts say this 2nd century stone inscription naming King Kanishka contains information on history and religion that will lead to a fundamental reassessment of the Kushan era.

We shall never know what exactly has disappeared from all these sites, but even more worrisome is the fact that the wanton pillaging destroys scientific evidence that can never be recovered. This is a serious loss because works of art are not produced in a vacuum. If the dynamics of ancient cultures are to be understood, artifacts must be studied in situ. This is no longer possible at many sites in Afghanistan and scholarship will suffer as a result. One of the unique features of the Kabul Museum was the fact that its collections had been

thwarted by the fact that potential students are seldom able to study in English. The feasibility of setting up practical training courses inside Afghanistan is therefore being explored. The authorities agree to this in principle, but evidence little intention to contribute basic requirements. Such indifference raises the question of what the trainees will be able to do on the completion of their studies.

Concerned Communities. Since sincere official commitment to address heritage issues seems to be highly questionable at this time when political solutions remain elusive and the business of conflict remains the paramount priority, one must examine what potentials exist within the public at large.

Numbers of religious shrines are being well-maintained and repaired by local communities throughout the country as noted in the appended list of monuments. In Herat, where there is much wealth, the building or repair of mosques and shrines is a popular means of expressing religious piety and fulfilling community obligations. However, individuals without the necessary knowledge of scientific preservation and renovation techniques often do more harm than good. Recycling materials from one ancient building for the repair of another and spreading about vast amounts of cement is not the answer. What is needed is the establishment of some organized structure equipped with the necessary expertise to incorporate these admirable initiatives into a comprehensive plan of action.

Examples of citizen action in the recovery of stolen objects can also be noted. In 1994 an inscribed marble plaque stolen from the tomb of Sultan Mahmud of Ghazni was recovered ten days later just before it crossed the Pakistani border solely through the initiative of concerned citizens. Similarly, numbers of individuals responded to the 1995 appeal of the Minister of Information and Culture for the return of looted museum objects. Speaking eloquently over Radio Kabul he noted that men had laboured all their lives to create beauty while others had devoted their lives to preserving that beauty for the inspiration of others, but now men were despoiling that creativity for their own

an ambitious restoration project in 1976. It survived the war in good condition. The museum is well taken care of but the manuscripts and objects desperately need conservation and cataloguing, tasks for which no trained staff is available.

Numbers of stellar monuments were once the pride of Herat's famed bustling bazaars. The potential for returning these structures to an active role is not appreciated. The Hauz-i-Chahr Suq in the heart of the old city could easily be restored for any number of civic purposes, but it is empty, neglected and crumbling. The barrel-vaulted caravanserais, centers of exotic trade through many centuries, have been replaced by mundane multi-storied shopping centres because of the current poverty of artistic vision. Creative variety has thus been obliterated.

It is hard to say what motivated the initiation of the vigorous redecoration project that was in progress in the summer of 1996 at the Shrine of Hazrat Ali in Mazar-i-Sharif. The work was being supervised by a high military officer, and the professional conservationists on the staff seemed to have little authority to carry out their work according to professional standards. Space for a museum had been allocated, but there was no expertise to carry out its proper organization.

Trained Human Resources. There is an acute shortage of trained specialists to carry out preservation and conservation work according to accepted international standards. Those who received training before the war have either left Afghanistan, been dismissed, or remain on the payroll without administrative, financial or technical support; unquallified staff fills vacancies. The relevant department at Kabul University is closed. Nevertheless, since there has so far been no concerted attempt to thoroughly identify the availability or, above all, the capability of personnel in various related fields, it is difficult to assess the potential which may in fact exist. This is an important task which should - and could - be undertaken.

Follow-up on offers for training outside Afghanistan has been

The present Taliban authorities disapprove of this move and wish to return the artifacts to Darulaman after the damage caused by rocketing has been repaired. Since remedial work would be excessively expensive, requiring sizeable funds which neither the authorities nor international sources are prepared to provide, work on the museum collections has ceased. Yet, the museum staff has been instructed to attend their offices in Darulaman although no transportation is provided for the daily eight-kilometer trip to Darulaman. In addition, abysmally low salaries are only intermittently paid and office supplies, electricity, heating, meals and other standard facilities are not forthcoming. The Kabul Museum therefore receives little institutional, financial or technical support.

This indifference to the plight of the museum extends as well to the city's architectural heritage which daily deteriorates through misappropriation and simple inattention to maintenance. Nor is there an appreciation that heritage issues, in conjunction with those of their surrounding environments, have links to and should be incorporated into a Master Plan for the socio-economic revitalization of this devastated city. A prime potential for this would be the restoration of Timur Shah's mausoleum and its garden located at the heart of the city, but the authorities express little enthusiasm for this suggestion. For the present it is clear that cultural conservation is not an official priority in Kabul.

Not surprisingly, Herat, with its abundance of priority monuments, some of which are in precarious condition requiring immediate emergency attention, presents more encouraging possibilities. The Herat Department for the Protection of Historical Monuments of Ancient Herat is more active, but again a shortage of funds, poor coordination and controversies are inhibiting factors, compounded by the absence of a clear strategy. Haphazard ill-planned reconstruction has been ineffective. The tile mosaic workshop at the Masjid-i-Jami', established when an ambitious restoration programme was initiated in 1943, still functions, albeit with much-reduced activities. The reorganized Herat Museum opened in 1994 in the courtyard at the foot of the imposing Citadel where UNESCO initiated

Prerequisites for the formulation of any realistic action plan for immediate emergency as well as for long-term protection and conservation measures consist of four basic essentials, each interlinked and dependent one upon the other.

First,	sensitive authorities, i.e., effective policy-setting, governing bodies and institutions;
Second,	capable professionals, i.e., effective trained, motivated human resources;
Third,	concerned communities, i.e., effective grassroots awareness;
Fourth,	adequate jurisdiction; i.e., effective laws and enforcement.

Governing Institutions. Little capacity for introducing national systems for the preservation of cultural properties exists under current situations, although official departments and organizations within the de facto governments at Kabul, Herat, Mazar-i-Sharif, and Bamiyan technically exist and do provide a semblance of institutional structure. Nevertheless, these departments, with the exception of the General Office for the Preservation of Historical Sites in Hazarajat, Bamiyan, formed only in 1997, are but shadows of those that existed in 1978 when the conflict began. They now have no authority, no financial status, and are prey to frequent, arbitrary policy changes, controversies and contradictions that encroach on their effectiveness.

An outstanding example of these vacillations and inconsistencies is the Kabul Museum which has been looted of 80% of what remained in the Darulaman building in 1992. While illegal trade in Afghan artifacts has always existed, the Kabul Museum had a remarkable security record. Objects from the museum were never traded before the war; the flood began after 1992, although little has as yet gone missing since the coming of the Taliban. The government of President Rabbani instructed that an inventory be prepared and that the artifacts be removed from Darulaman for safe storage at the Kabul Hotel.

no longer sought after traditional crafts. For example, the architectural carved stucco and wood decoration which enjoyed continuous popularity throughout the Afghan area for many centuries had all but disappeared by the end of the nineteenth century. The already neglected examples that still existed before the war now lie abandoned midst the rubble that is Kabul's old city today. That creativity will undoubtedly be replaced with the dull uniformity of cement, unless the rebuilders can be otherwise inspired.

Ideally, the vibrancy of a society is maintained by keeping a balance between welcoming the new while treasuring the past, innovation and continuity running parallel to imbue each and every member of the society with that sense of identity which is essential to keep a nation strong.

Today, perceptions of continuity have been replaced by a disregard for many symbols of the past. Museums have been massively looted, archaeological sites ruthlessly plundered, art and music banned; significant historical buildings have been destroyed, left without maintenance, or crassly mistreated.

Even a cursory glance at the listing of the current status of a selection of fifty priority sites and monuments that concludes this paper, provides sad evidence that, with notable exceptions, physical wartime damage is relatively minimal compared to that inflicted by human avarice, negligence, inattention and indifference.

WHAT TO DO?

What should be done to ameliorate this situation? Or, more appropriately, what can be done? The following discussion is based primarily on my personal observations and, for want of space, is limited to museum, architectural and archaeological issues although, as I have indicated above, I am fully aware that these aspects represent only one portion of the totality of Afghanistan's splendid cultural heritage.

some are in ruins, some are neglected, some are still part of living communities; some are Islamic, some are of other once practiced religions; some are grandiose, some are humble; some are new, some are ancient; some are monuments, some are artifacts; some are written, some are painted; some are woven, some embroidered; some are sung, some are plucked from instruments; some are worn, some are lived in; some are decorative, some are utilitarian.

A common overarching feature amongst all these variations in the material culture, however, is the celebration of nature's beauty. Afghan poetry, folktales, songs, paintings, embroideries and carpets each extol nature's gifts, its mountains, rivers, birds, animals, trees and flowers. Palaces and shrines standing in islands of greenery were made all the more appealing by their garden settings in an otherwise bleak and rugged landscape. Afghan enthusiasm for picnicking in gardens and on river banks is an enduring national characteristic celebrated throughout the centuries by Afghanistan's most revered poets.

The present political turmoil has had a devastating effect on such hallowed cultural traditions, but this of course is nothing unique. Similar upheavals have often been repeated during the course of its long history. One need only recall the decimation of the splendors of the Ghaznavid capital by Alauddin Ghori in 1151, followed shortly by the onslaught of Genghis Khan in 1221. Ancient Ghazni's palaces and gardens were left permanently devastated.

Conflict produces irredeemable physical damage, no doubt, yet the massive displacements accompanying such conflicts call for strengthening traditions so that identities may be affirmed in the midst of the disruptions. The meticulous attention paid by various refugee groups in maintaining high artistry in their creation of distinctive embroideries and other sartorial distinctions are strong artistic statements confirming this.

It must also be remembered that war is not the only factor responsible for the degradation of artistic expressions. Urbanization diminishes traditions. Changes in fashion result in the deterioration of

caves and rock shelters overlooking the Balkh River rushing past the modern village of Aq Kupruk. The Aq Kupruk flint tool makers of the Upper Palaeolithic working around 15,000 B.C. have been called the Michelangelos of the Palaeolithic.

Prehistoric man chose to live near sources of water which attracted the wildlife on which the survival of their hunting and gathering communities depended. Then, about 7000 years ago, they learned to control their food supplies through the domestication of plants and animals, particularly sheep and goats. Permanent settlements came into being as proficiency in agriculture and herding increased; villages emerged; cities followed.

By the Bronze age, that is around 2,500 B.C., the villages were able to supply the cities with basic food requirements, thus freeing artisans to apply their talents to newly developed materials, such as metals and pottery, from which they fashioned a greater variety of artifacts, including religious sculptures, weapons, and domestic wares, as well as many types of ornaments for personal adornment. This encouraged a far-flung trade with other civilizations also emerging at this time along the Nile River in Egypt, the Tigris-Euphrates rivers in southern Iraq, and the Indus River in India. The trade, based on lapis lazuli from Badakhshan, was brisk, and later, in the early centuries A.D., expanded along the famous Silk Route eastward to China, westward to Rome and further south in India.

Afghanistan lay at the centre of this intercommunicating zone where not only traders, but conquerors seeking empires, men of intellect, missionaries, pilgrims, artisans, nomads and political exiles mingled. No matter what the manner of their coming - for power, for money, for ideas or for safe haven - all contributed to Afghanistan's heritage. It is in this reciprocal interaction of new and varied ideas with those already indigenous to the area that the medley of Afghan culture germinated.

Evidence of this fruitful synthesis may be seen on the Afghan landscape in many different forms. Some still lie buried in mounds;

Paper prepared for SAVE Workshop for
Environment of Afghanistan, Peshawar,
27-29 April 1998

Review of the Status of Afghanistan's Cultural Heritage

Nancy Hatch Dupree
Vice-Chair SPACH
Senior Consultant ACBAR,
Peshawar

Abstract. Afghanistan's cultural heritage, from its monuments to its lyric poetry, celebrates the glories of nature. Now that heritage with its surrounding environment is threatened. This paper traces the beginnings of cultural development in the area, explores existing problems and resources, and suggests steps which can be taken to contain the threats, emphasizing individual and community action.

INTRODUCTION

The roots of Afghanistan's cultural heritage reach back 100,000 years to the time when men and women made the earliest stone tools yet discovered in the region. These Lower Palaeolithic tools now lie scattered about one-time camp sites located on terraces leading into the Dasht-i-Nawur, a large basin in Central Afghanistan with perennial lakes and vast grasslands that provide breeding and nesting areas for large numbers of migrating waterfowl. The most beautiful stone tools were recovered in northern Balkh Province, from

SPACH LIBRARY SERIES

The Society for the Preservation of Afghanistan's Cultural Heritage with branches in Islamabad, Peshawar and Kabul was formed in 1994. SPACH aims to share information and foster contacts with organizations, institutions and individuals inside and outside Afghanistan.

With the cooperation of its members, SPACH maintains a Photo Catalogue on the Status of Museums, Sites, Monuments, Artifacts and Architecture. A Newsletter describing SPACH activities is published for its Afghan and international members. It promotes extensive public relations through liaison with the media and public lectures.

As part of its advocacy efforts, the SPACH LIBRARY SERIES is designed to acquaint readers with the diversity of Afghanistan's cultural heritage. Each volume is devoted to one monument, one archaeological site, one region, or, occasionally, to other related subjects related to policy and conservation. Articles by experts selected by an Editorial Board appear in Dari, Pashto and English. The intent is to enhance the knowledge of all levels of readers.

Review of the Status of Afghanistan's Cultural Heritage

INTRODUCTION 1

WHAT TO DO? 4
Governing Institutions 5
Trained Human Resources 7
Concerned Communities 8
Law Enforcement 12

PRIORITIES 16
Advocacy 16
Information Gathering 17
Information Dissemination 17
Training 18
Exchange Expertise 18
Fund Raising 18

CURRENT STATUS OF MAJOR PRIORITY
SITES AND MONUMENTS 19

Title : Review of the Status of Afghanistan's Cultural Heritage
Author : Nancy Hatch Dupree
Translators: Mir Ahmad Joyenda (Dari), Abdullah Poyan (Pashto)
Editor : Hamid
Publisher : © SPACH, Peshawar, 1998
Address : c/o ARIC, U.P.O. Box 1084.
Peshawar, Pakistan
e-mail : spach@spach.org.pk
website : http://www..spach.org.pk
Copies : 1000
Price : Rs. 47/-

PROPERTY OF ACKU 7542

SPACH LIBRARY SERIES

Status of Afghanistan's Cultural Heritage

Nancy Hatch Dupree

PROPERTY OF ARIC Established 1989

Society for the Preservation of
Afghanistan's Cultural Heritage
1998

ARIC
B
4.10
DUP
7542

SPACH LIBRARY SERIES

1

Status of Afghanistan's Cultural Heritage

Nancy Hatch Dupree

Society for the Preservation of
Afghanistan's Cultural Heritage
1998